

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2011/10 szám

Villám

Ballai László: Funérais

Liszt Ferenc *Funérais* című zongoradarabját bizonyos vélemények szerint az aradi vértanúk emlékére írta. Mások úgy tudják, hogy az 1849 decemberében elhunyt Chopinnek állít benne zenei emlékművet. Szerintem mind a tizennégüknek.

Hogyan, a vérben gázoló katonáknak, egyszersmind a zenei líra megtestesítőjének? Igen. Itt nincs ellentmondás. Robert Schumann már 1836-ban felfigyelt a Chopin-zene erejére: „Ha a nagyhatalmú északi egyeduralgató monarcha tudná, milyen veszedelmes ellenség fenyegeti Chopin műveiben, mazurkáinak egyszerű dallamaiban, betiltaná ezt a zenét. Chopin művei virágokba rejtett ágyúk.” Ez a „nagyhatalmú monarcha” pedig nem volt más, mint I. Miklós orosz cár, az 1848-49-es magyar szabadságharc majdani eltiprója. Chopin, amint Liszt is és minden génius, szabad ember volt. Szabad abban a köztársaságban, amelynek – Csokonai Vitéz Mihállyal szólva – ő volt a konzulja és a szenátusa. Az alkotó ember szabadsága a művész legnagyobb kincse a zajos népszerűség és ünneplés közepette – mint Liszt és Chopin esetében – és a legrettenetesebb csendben is, amely Csokonainak jutott osztályrészül. Szabadság nélkül nincsen alkotás, a szellemnek végtelenné kell tágulnia, és le kell ráznia magáról minden köteléket ahhoz, hogy nagy művek születhessenek.

A zsarnoki rendszer pedig mindenfajta szabadság ellensége, mert a szellem az, ami először szétrepeszti a bilincseket, a nyughatatlan, a kutató, a felfedezni akaró, a megköthetetlen és a függetlenséget példázó szellem. Ezért fektetnek a diktatúrák olyan nagy hangsúlyt a szellem eltiprására, még mielőtt a felvilágosodott emberek tettereje odáig erősödne, hogy fellépjenek elnyomók ellen. Ezért folytatnak korunk tirannusai is hatalmas propagandamunkát saját népszerűsítésük érdekében, ezért igyekeznek leépíteni a közoktatás színvonalát, és hívják segítségül a lényegüknél fogva antidemokratikus szervezeteket, mint például a római katolikus egyház, melynek hűbéri szervezete élén az „ex cathedra csalhatatlan” pápa áll.

A szabadságért folyó harc tehát kezdetben mindig szellemi természetű. Ha nem az, ha nincs tiszta eszmeisége, barbár mézárulásba fajul, és még keservesebb rabságba dönt – mint azt az 1846-os galíciai felkelés is példázza, ahol a Habsburgok ösztönzésére a parasztok saját földesuraik ellen fordultak. Chopin és Liszt a kottapapír és a zongora mögül küzdöttek a szabadság eszméjéért, hazaszeretetük és elnyomott nemzeteik felszabadítása iránti politikai lelkesedésük legendás híré. Mint ahogy legendás híré az az elkötelezettség, az a kitartás és bátorság, amellyel az aradi tizenhármak fegyverrel a kezükben küzdöttek a Habsburg zsarnokság ellen és a világszabadságért.

Abban az időben Európában csak a forradalom és a reakció között lehetett választani. Ők az előbbi választották. Lett volna idejük átállni a császári hadseregbe, mint azt oly sok tisztársuk cselekedte. De ők a szabadság utolsóként talpon maradt védőbástyájának, Magyarországnak a védelmére esküdtek fel. Pedig származásukat tekintve csak öten voltak magyarok köztük. Többjük nem is beszélte a nyelvünket. És mégis ők lettek hazánk leghívebb fiai, azáltal, hogy választásukat, sorsukat mártíromságukkal teljesítették be. Kinek nem szökik könny a szemébe Aulich Lajos, Damjanich János, Dessewffy Arisztid,

Kiss Ernő, Knézich Károly, Lahner György, Lázár Vilmos, Leiningen-Westerburg Károly, Nagysándor József, Pöltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác, Vécsey Károly neve hallatán? És ki ne érezné a diadal ujjongó érzését, amikor felcsendül előtte Frédéric Chopin forradalmi etűdje? Mind a tizennégyük halálával óriási veszteség érte Európát és a szabadság ügyét. A *Funérailles* gyászharangja mindannyiukért szól. És persze Liszt Ferencért.

Emlékezet

Leiningen-Westerburg Károly levelei és naplója X. (befejező) rész

LEININGEN-WESTERBURG KÁROLY RÖVID NAPI JEGYZETEI

Április 6. Isaszegi csata, eddig a legnagyobb. Borzasztó ágyúzás, ütközet, a balszárny visszavonulása. Roham az erdőben, és az ellenség szerencsés visszaszorítása. A jelentésben kitüntetéssel említenek. Görgey gyönyörű szavai a csata után.

Április 10. Születésem napjának előestéje. Vác megtámadása, borzasztó idő. Gyönyörű mozdulatunk. Heves ütközet és roham a balszárnyon (átkelés a vasúton, borzasztó talaj). Földváry Magyarország első katonája. Lovammal elbukom. Katonáim részvéte. Götz tábornok, Brandenstein százados, egy sebesült tiszt. – Beszállásolás; a papság nevetséges szabadelvű arcfintorodásai. Megint megérdemeltem a rendjelet.

Április 11. Pihenőnap Vácott. Üdülés kimondhatatlan fáradalmak után.

Április 12-13-14. Menetünk észak felé Oroszin és Ipolyságon át.

Április 17. Léva és Kelecsény.

Április 18. Átkelés a Garamon, melyben az ellenség nem gátol. Haderejének összpontosítása, szándéka, hogy minket a Garamba vessen.

Április 19. A kapott parancs ellenére Nagysallóra megyünk. A hadállás kulcsát dandárom megrohanja és elfoglalja, balra a lovasság (9. zászlóalj). A falu másik végén magam vagyok parancsnok, ágyú és lovasság nélkül, kiteve a leghevesebb kartácstűznek. Erős csatártömegek elhelyezése kedvező szögben az árok mellett. Nyolc ágyú odahozása. Rögtöni előrenyomulás, és az ellenség zömének megkergetése és szétrobbantása. Mindig legjobban, ha a saját erős akaratomat követjük. Elvesztünk egy negyedórát, és csak akkor érek föl a magaslatra, mikor az ellenséges balszárny tömegét már nem lehet elvágni. Erős oldalozó tűzben kettő egészen föloszlik, ez félig. Előrejön a lovasság, hogy amazokat elfogjuk, én pedig visszamegyek, hogy az ágyúkat előrevontassam, hogy azokat a tömegeket félelemben tartsuk; a lovasság tétlen marad, és engedi, hogy a szétszórtan futók az erdőbe jussanak. Mindamellett fényes a diadalunk. Az ellenség szétrobbantva és demoralizálva, vesztesége ezerhatszáz fogoly és sok halott, három ágyú elfoglalva. A hadsereg lelkesült hangulata. Georg a Mazuchelli ezrednél, melynek zászlóalja csaknem egészen fogságba esik. Ifjú hadaink megdöntötték az ellenség legjobb csapatait.

Április 20-21-22. Menetek Komárom felé. Madar. Szép kép, igazi magyar papi család. Egyszerűség és méltóság. Egy óra hosszat a vízen át megyünk. A legénység gyönyörű jó hangulata és fáradhatatlansága.

Komárom. A város szomorú képe. Folytonos bombázás, mely azonban kevés kárt okoz.

Április 23. A rendjelek ünnepi kiosztása. Görgey negyedszer is méltónak nyilvánít engem a rendjelre. Javasolja, hogy a II. osztályát kapjam. Hiba, hogy közlegények nem részesülnek benne.

Április 24-25. Meszlény, kellemes csalódás. Guyon, Lenkey. Hídverés. Éjjel érdekes bombázás. Látogatásom a hídfő erősítésében. Egy pohár bor és egy bomba. *Éljen.* Esterházy Pál. Édes jó Lizám. Séta Meszlényvel.

Április 26. Komáromi csata. Éjjeli expedíció, annak sikere. A dandár kivonulása, az ütközet szerencsés menete. Balszárny és visszavonulás, tétlen szerepem. Mérleg: a sáncokban hat 24 fontos ágyút elvettünk, ötszáz foglyot ejtettünk.

Április 27-28-29-30. A táborban, Komárom mellett, Damjanich lábát töri. Spártai válasza. Sári család, örömük. Menetünk Ácsra, és nagy ellenséges raktárak zsákmányul ejtése. Az ellenségnek megfoghatatlanul gyors visszavonulása. Nincs bizalma csapataiban. A rendjelek elvetése; tőlem megtagadják a II. osztályt. Csapataim már rég méltónak ítélték reá. Végtére is ez a parancsnok legszebb bizonyítványa.

Május 1. Menetünk Buda felé. Tata. Főhadiszállás. Egy hadosztályt veszek át. Földváry dandárnok. Kökényesi szép jelleme. Knézich. Parancsörtisztjeim (Esterházy, apa és fia).

Május 2. Bajna. Sándor, a lehetőségeken felül fekete-sárga. Komáromhoz oly közel Pozsony, és most ismét távolabb tőled. Lovaglás az erdőben G-vel.

Május 3. Hidegkút. Házigazdám nevetséges hengegése. A gyermekek hiába törekszenek apjuk fekete-sárga érzületét leplezni. Lady, Markó.

Május 4. Buda előtt. Hadikövet. Hentzi válasza. Tarackjaink szerencsés elhelyezése. Erős tűzük. Éjjel Pest bombázása. A hídfő megtámadása.

Május 5-6. Tunya élet, belátjuk, hogy a várat ostromágyúk nélkül nem vehetjük be. Claire, Poldi, örömük. Kell, hogy nemsokára viszontlássalak.

Május 7-8-9-10-11. A „Fácán”-ban. Boldog emlékek. A természet keblében nem dobog szív az emberért. Isten fenséges természete, és az emberek nyomorult bajoskodása. Végre díszítik a Schwarzenberg zászlót, beszédem, a csapatok fenséges hangulata. Pestnek borzasztó, de rövid bombázása. Jó hírek a Bánságból. Bem legyőzte Christiant. Lovaglás a Városligetben... (olvashatatlan, elmosódott szavak) grófnő...

Május 7. Ostrom.

Május 12-18. A főhadiszálláson... (olvashatatlan, elmosódott szavak)... a *baka* büszke.

Május 18. Ostrom létrákon; visszaverik. Tisztjeink rendetlensége és könnyelműsége. Ferenc Károly.

Május 19-20. Borzasztó idő. Felhőszakadás. Szerencsétlen lovaglás a mozsárütegekhez, és egy támadás rendelése. Sebes és családja, tizenkét gyermek, lakodalom. Előkészület az ostromra. Kísértés: hogyan viselkedem?

Május 21. Roham. Fölállításom. Alárendeltjeim tétlensége és közömbössége. Jeladás a támadásra, borzasztó tüzelés, szoros út, kitéve a legrettenetesebb golyózápornak. A 3. zászlóalj és derék Schwarzenbergjeim sorait ritkítják. Isten veletek, vitézeim. Más ütegeink is előre, élénken tüzelnek, de a roham csak akkor sikerül, mikor a két zászlóalj ismét előresiet, mindnyájan a falhoz vonják a létrákat, és megmásszák a bástyákat. Szvilár, Farkas, Festetics. Borzasztó öldöklés, kezdetben nincs kegyelem. Végre lecsendesül a düh. A foglyok közt ismerős tiszt (Hurth). A honvédek szilajsága. Sajnos, fosztogatnak is. Hentzi halálosan megsebesül. Lánchíd. Allnoch ezredes. Szerencse. Poldi. Görgey nagysága minden tekintetben. Claire, barátjai. Szegény Lizám nem hall felőlem.

Május 22. Pesten. Vidám hangulat. A vénasszonyok rajonganak értem.

Május 23-24. Rendjelek. Görgey beszéde. Kossuth írása. Tehát mégis megkaptam a II. osztályt.

Hosszabb tartózkodásunk Pestet Capuává teszi számomra. (Capua a latin költészetben az elpuhultság szimbóluma volt. – a szerk. megj.)

Május 25. Színház. Görgey velünk marad.

Május 26. Elindulás Vörösvárra. Csapatainkat ismét rendre kell szoktatni. Knézich. Visszapillantás a nagy intrikára. Meg vagyok magammal elégedve. A tábornokné (Knézich Károlyné – a szerk. megj.) végzetes befolyása. Nem kell asszony a haditáborban.

Május 27. Dorog. Esztergom. Palkovics, apa és fiú. Az előbbi családja, Fekete Flóri. Hogy elszállt az idő.

Május 28. Esztergomban, ebéd Feketénél. Jó borok, a „schwarzgelbizmus” határán vagyunk, részben már benne.

Május 29. Köbölkút. Kocsizás Karvára, Mária és gyermekei, derék, eszes asszony. Kedves délután. Megemlékezés Burdinára, szegény asszony.

Május 30. Perbete, kocsizás Komáromba. Damjanich, Galvagni. Teleki. A tábornokné nagy öröme. Vidám este.

Június 1. Esterházy Pál Tatán. Érsekújvárra, tehát a Nyitrán átkeltünk. A Vág vonalát megszállotta az ellenség. Klasszikus vacsora, Palaty, holnap a táborba.

Június 2. Asbóth hadtestének megérkezése. Sóvárgó pillantások észak felé. Szemrevétel.

Június 6. Lebukom a lóról. Unalom. Önkéntes fegyverszünet. Komáromba. Este Pálnál. Szekulics. Assermann. Lenkey ostobasága. Nepotizmus.

Június 9. Tábornokné. Knézich kicsinyes, aggodalmaskodó jelleme. Csaknem sajnálom, hogy nem használtam fel az intrikát. Nagysándor, Aulich (hadicsel), Klapka.

Június 10. Katonaszedés. Hazaszeretet szép példái. Majthényi, derék hazafi.

Június 11. A számvitelben visszaélés és bectelenség. Sok tiszt szeretne békés alkalmazást.

Június 12. Udvard. Ebéd. Alsó- és felsőpapság.

Június 13. Megyer. Károlyi Lajos. Szép jószág. Az ő jelleme.

Június 15. Szelőce.

Június 16. Ütközet Farkasdnál, II. hadtest, Knézich kicsinyes szelleme.

Június 17. Tardoskedd. A tábornokné riadalma.

Június 20. Átkelés a Vágon. Második ütközet Farkasdnál és Perednél. A hadtest átvétele. (A III. hadtesté. Mivel Knézich tábk. sem jún. 16-án, sem 20-án nem volt hajlandó a II. hadtest segítségére sietni, Görgey leváltotta, és Leiningen-Westerburg Károlyt nevezte ki a helyébe. – a szerk. megj.)

Június 21. Peredi csata. A balszárny. Az oroszok, visszavonulás. Derék lovasság. Könnyelműségem. Szoros út a hátunkban. Derék gyalogság.

Több nap Megyeren, Érsekújváron, Komáromban, Poldi Győrnél megsebesül. Pöltenberg visszavonulása.

Július 2. A komáromi csata. Görgey. Hősies erőfeszítése. Kiveri a berontott ellenséget a sáncból. Borzasztó tusa az ácsi erdőben. Klapka tétlensége; nekem meg van kötve a kezem. Hát nincs már bátor férfiú Magyarországon? Végre támadás. Szőny elfoglalása, Benedek, Görgey megsebesülése. Borzasztó fölindulás a hadseregben.

Szomorú napok Komáromban. Viszály és intrikák. Tagok fő nélkül. Ideiglenesen Klapka a főparancsnok, elhatározás nélkül. Végre, hogy áttörünk. Csata 11-én. A lovasság nagy tömegét nem használják föl; embereimet az eső és füst zavarba hozza. Ismét heves harc az erdőben. Visszavonulás a sáncok közé.

Július 13. Elindulás a Duna bal partján Vácra. Három borzasztó menet nyomasztó hőségben, rossz élelmezés, Görgey lóháton.

Július 15. Vác. Az oroszok támadása, heves harc után visszaverjük őket. Benyomás.

Július 16. Szemrevételezés, kis zsákmány. Furcsa találkozás egy orosz tiszttel. Visszavonulás elhatározása.

Július 17. Legszebb napom mint katonának: nyolcórás küzdelem az oroszokkal, egyedül. Azok csalódása. Görgey elismerése. Bátortalanság. Ellankadás. Nincs mit enni.

Vadkert, Görgey állapota aggasztó. A következő napokban javul. Óriási természete. Szökések. Végre kapnak a csapatok ételmet. Losonc. Az oroszok ajánlata. Parlamentálás. Lovagiasság. Zsolca. Ütközet. Visszavonulás Tokajba, szomorú menet a tiszántúli síkon. Debreceni ütközet, folytonos menetelés. Gyula. Stanci.

Augusztus 12. Aradon. Ütközet. Te jobb sorsot stb.

Augusztus 13. Menet Világosra. Kapituláció az oroszokkal. Életem legszomorúbb napja. Az oroszok lovagiassága. Menetünk Kísjenőre. (Óriás, néhány boldog órák. Drygalski, az osztrák tiszt mintaképe.) Hammerstein. Ebéd Rüdigernél. Zichy, Forgách.

Gyula, Wenckheim; átadnak az osztrákoknak. Reischach. Elutazás Mácsára. Arad. Bevonulás. Szombat. Inkább tízszeres halál, mintsem, hogy ilyen meggyalázásokat kelljen védtelen eltűnni. Első estém a fogságban.

Augusztus 26. Vasárnap. 2. nap. A fogság valamivel keserűbb.

Augusztus 27. Hétfő. 3. nap. Kihallgatás, mégis valahára közelebb a döntéshez.

Augusztus 28. Kedd. 4. nap. Foglalkozás. Váratlan találkozás. Újságcikk. (Az *Augsburger Allg. Zeitung* közölt egy – az osztrák *Soldatenfreund*-ből átvett – cikket, amelyben Leiningen-Westerburg Károlyt azzal vádolták, hogy Buda visszafoglalásakor osztrák tiszteket gyilkoltatott meg, holott épp ellenkezőleg történt, ő gondoskodott a foglyok biztonságáról. – a szerk. megj.) Engem, ki e háborúban több osztrákot mentett meg, mint bárki, így megbecsteleníteni. Schlik. Erbach nyilatkozata a cikk felől. Kenyéren és vízen élni sem rossz, ha a lelkiismeret nyugodt. Szomszédom jobbra. Mulatás az ablaknál (siket), rejtett beszélgetés.

Augusztus 29. Szerda. 5. nap. Régi parancsnok. Rád gondolok. Erbach látogatása. Schlick engedelme.

Augusztus 30. Csütörtök. 6. nap. Hírek. Balás, szegény Gyula. A főporkoláb barátságosabb arca. Az arra menő tisztek. Államfogház.

Augusztus 31. Péntek. A rácok. Csernovics. Láhner. Nagyobb szigorúság. 20 tiszt... (elmosódott, olvashatatlan szavak)... Damjanich. Szomorú helyzete.

Szeptember 1. Szombat. Poldi. Hír felőled, szegény Liszkám, Bethlen, Podmaniczky közlegények. Dessewffy időtöltése. Vadászat. Damaszkín.

Szeptember 2. Vasárnap. Kiss. Séta. Újságok és remények.

Szeptember 3. Hétfő. Ítéletvégrehajtás.

Szeptember 4. Kedd. Vécsey. Csernovics. Várparancsnok.

Szeptember 5. Szerda. Egész nap olvasmány.

Szeptember 6. Csütörtök. Én jó Louis-m, mennyire köszönöm neked. (Ludwig Leiningen-Westerburg-Alt-Leiningen cs. kir. tábk., az emlékiró bátyja – a szerk. megj.) Ó jól ismer. Dessewffy neje.

Szeptember 7. Tábornokné. Szivarok. Taszi tiszteltet.

Szeptember 8. Szombat. Az én pókjaim.

Szeptember 9. Vasárnap. Maltravers. Egészen elég megfigyelni a gyermekek lelkét, és azon átkozott hajlandóságukkal, hogy nem igazat fecsegjenek, mely a gyermekszobának legfőbb betegsége, szembeszállani. Atyák! ne alkalmazzatok több keserűséget, félelmet, élelemmegvonást, becsukást, mint amennyi szükséges! A nyílt gyermek, ki szemedbe néz, igazat mond, és megszegyeníti az ördögöt is. Ez az anyag, melyből a becsületes, vitéz, bölcs férfi válik.

Szeptember 10. Hétfő. Louis elment; levele. Claire levele. Az én kis angyalom. Egyikünk befejezte pályafutását.

Szeptember 11. Kedd. Malachovsky az ablaknál. Dessewffy barátom epikureus. Ítéletvégrehajtás.

Szeptember 12. Ha lehetne, hogy én otthon... vagy úgy lenne, hogy boldogabb az asszony, mint bármilyen társaságban házon kívül... (elmosódott, olvashatatlan szavak).

Szeptember 13. Csütörtök. Dessewffy neje. Dessewffy jósága. A magunk szerencsétlensége fogékonyabbá tett mások fájdalma iránt. Schlick elutazott. Franz Liechtenstein. Vigasztaló biztosítások. Görgey állítólag Stájerországba ment. Isten mentsen, hogy őt többé ne becsülhessem. Lengyel és német szolgáink. Naiv ő. Kinn vihar – mintha érzelmeim volnának.

Szeptember 14. Péntek. Görgey állítólag Stájerországban. Milyen kétségek, de nem, nem! A porkoláb jó éjszakája.

Szeptember 15. Szombat. Második kihallgatás. Újságcikk.

Szeptember 16. Vasárnap. Beszélgetés a hadbíróval; emberek. Levelek Lizától (nagy a balsorsban, igen, mindent el akarok követni).

Szeptember 17. Hétfő. Pótlás a kihallgatáshoz. Amit meg lehet változtatni, igazságtalanság. Esterházy. Guszti. A szerelem élesen lát.

Szeptember 18. Kedd. Levél Lizának és Claire-nek. Damjanich. Titkos viszontlátás.

Szeptember 19. Szerda. Damjanich. Régi előszeretete irántam.

Szeptember 20. Csütörtök. A Pester Zeitung cikke.

Szeptember 21. Péntek. Kiss és Vécsey – haditörvényszék. Az ítéleteket Bécsbe küldik.

Szeptember 22. Szombat. Az ördögbe, még egy szót! Megadás... hogy jót tegyenek, és hogy G. jóindulatú legyen hozzájuk. A gyakorlat magától megjön. Szívesebben látnám, hogy a legénység a legjobb... mint hogy így a legrosszabb... Szívesen odaadta, hogy inkább a szeretet, mint a vártól és börtöntől való félelem... (olvashatatlan, elmosódott szavak).

Szeptember 23. Vasárnap. Lenkey (megtévelyodott). Hír Becse lefoglalásáról. Szegény nőm, szegény gyermekeim. Damjanich, levél.

Szeptember 24. Hétfő. Levél Lizának Becse ügyében. Az előbbi élelmezéssel fölthagytam. I. azt találta, hogy egyetlen nő sem volt boldog, aki méltatlan szeretőt szeretett mélyen és becsületesen. I. igaznak ítélte La Rochefoucauld azon mélyen megalapozott, de visszatetsző megállapítását, hogy a nő – francia nőről van szó – tud ugyan szerető nélkül élni, de ha egynek odaadta magát, már képtelen egyvalakivel végigjárni az életét. Elveszett; a magányt és a kint nem tudja elviselni. Az üres helyet újabb ideállal tölti be. Már nem tud lehullani az erény magasáról – tehetetlenül csúszik bűnből bűnbe, míg utol nem éri az öregség, és magára nem marad szeretet és megbecsülés nélkül.

Szeptember 25. Kedd. Levél Lizától. A folyosón való séta is tilos.

Szeptember 26. Szerda. Haditörvényszék. Damjanich benyomása, Pöltenberg, Aulich, Nagysándor, minden régi barát. A hadbíró biztosítása. Pöltenberg még mindig optimista. Bármily kevéssé tudom áltatni magam az ítélet szigorúsága felől, mégis örvendek, hogy a pör közeledik eldöntéséhez.

Szeptember 27. Csütörtök. Claire levele Poldinak, Lizának írok a lépések dolgában. Aggodalmam a kis Hermann miatt. Istenem!... (olvashatatlan, elmosódott szavak)... Claire levele. Válaszom. Rettenetes idő. Dessewffy eltörött ablaküvege. Damjanich a folyosón. Hét órakor ablak becsukva és világosság (Seher, hadbíró).

Szeptember 28. Péntek. Hosszú távollétek kioltják a hamis, de nem a valódi fényeket. A lámpák kialudtak, sötétség, mint tegnap. De még ezer meg ezer év múlva is olyan fényesen tündöklenek a csillagok, melyekhez ma fölnezünk. Cédula Lázártól. Radetzky. Komárom, amnesztia. Vajon csak Komáromé-e, vagy általánosról van-e szó, nincs világosan megmondva.

Szeptember 29. Szombat. Vécsey, Moga. Rangjának elvesztése és öt év. Teleki Ádám. Damjanich. Cédula. Pester Zeitung, az első igazságos cikk a magyar hadjárat felől. Zeleński, tíz év sáncmunka. (Seher szabadon.) Lázár. Kosztpénz. Porkoláb is vigasztal. Damjanich neje.

Szeptember 30. Vasárnap. Lázár azt állítja, hogy írásbeli híre van, hogy néhány nap alatt megadják az amnesztiát. Liza levele. A nő leglényegesebb tulajdonsága és ereje: gyöngesége. Olyan lény, akit vigasztalnunk és óvnunk kell; milyen kedves dolog ez a férfi büszkeségének! A gógös nő, ki egyedül is megáll, és nem szorul a mi támaszunkra, elveszti nemének varázsát.

Október 1. Hétfő. Egy pillanatnak milyen nagy a hatása. Évek! Egy pillanat – erény, bűn, dicsőség, gyalázat, bánat, gyönyör csak pillanatoktól függenek. A halál is csak egy pillanat, és mégis az örökkévalóság áll mögötte! Liza levele. Annak az asszonynak, aki egy becsületes embert, egy angol gentlemant választ élete társául, sohasem szabad meghallania a férje elleni rágalmakat. A férje becsülete az övé is, és ha szájával, melynek rágalmak hallatán vigaszt kellene osztania, csak a hazugságokat terjeszti tovább, bármilyen szépséggel, gazdagsággal, előkelőséggel is van megáldva, a férje mégiscsak a kárhozatot veszi vele karjaiba.

Október 2. Kedd. Ó, mily fájdalmasan sóhajtott a nő, és epekedett, hogy ismét a szerelem és gyönyör szemével nézhessen téged, szép világ. De a test betegsége rendszeren a lélek rejtett erejének és bölcsességének megnyilatkozásához vezet, melyekről egészséges napjaiban nem is tud az ember; Isten a maga irgalmában úgy rendezte, a természetnek meglehetősen általános törvényeként, hogy azon arányban, amint a sírhoz közeledünk, lefelé hajló utunk síkabbá és könnyebbé válik reánk nézve, és minden nappal, azon mértékben, amint a por köde eloszlik szemünk elől, vesz valamit kísérteties színéből a halál, és végtére úgy hullunk karjába, mint a fáradt gyermek anyja ölébe. (Gondolatok és hasonlatok helyzetemre való tekintettel.) Este Dessewffy, unokatestvére. Két tiszt. Pester Zeitung. Komárom. Eső után szép este.

Október 3. Szerda. Vécsey. Cédula. Lenkey mindig tébolyodottabb. Ír a várparancsnoknak. Magas személyiség: útlevel, idegen névre szóló; neki négylovas hintó.

Kiss is jó híreket üzent. Dessewffy. Feleségének levele. Komárom valóban amnesztiát nyert. Klapka. Asserman. Félóra Damjanichnál. – Görgey ellen vádák. Megvásárolták undok pénzen; nem bírom és nem akarom hinni, és mégis aggaszt ez a gondolat.

Október 4. Komor hangulat, a Damjanichcsal való tegnapi beszélgetés hatására nem tudok írni. Este cédula Damjanichtól. Mindig Vécsey kapja a legfurcsább híreket. Komáromot nem adták át, Schlik fogságban, poroszok Pozsonyban. Liza levele. Porkoláb. Fegyverek. Holnap reggel hadbíróság elé. Élet vagy halál, Uram, amint parancsolod!

*Leiningen-Westerburg Károly levele bátyjának,
Leiningen-Westerburg Györgynek*

Kedves jó Georgom!

Csak kevés sort írhatok neked, mielőtt megválok az élettől, de fogadjátok mindnyájan, akiket szeretek, magatokénak azt, amit szegény feleségemnek írtam. – Oly kíméletesen, mint csak lehet, értesítétek a súlyos csapásról, és vigasztaljátok nyomorúságában. – Az ő erős lelke elvisel minden fájdalmat, de a teste gyöngé, és a szívem remeg, ha arra gondolok, hogy ő is korai halálnak eshetik martalékul.

Titeket pedig, kedves testvéreim, kiket mindig őszintén szerettem, titeket arra kérek, hogy ne hagyjátok nevemhez tapadni azt a gyalázatot, melyet az az alávaló újságcikk szórt rám. – Követeljétek aktáimat, tegyetek meg mindent, de azt a szégyenfoltot ne hagyjátok a nevemen. A mindenható Isten áldjon meg téged, a jó Cattinát és gyermekeidet, és ontsátok értem a testvéri szeretet könnyeit. Szegény, szegény feleségem, ő az én legnagyobb bánatom ebben a keserves órában; álljatok híven mellette, és segítsétek tanáccsal és tettel. Isten veletek, kedveseim, imádkozzatok, hogy örök békét nyerjen hű testvéretek.

Arad, 1849. október 5.

Károly

Leiningen-Westerburg Károly levele feleségének

Egyetlen, utolsó leheletemig szeretett Lizám!

A kocka eldőlt, és csak kevés órám marad még e világon, hogy előkészüljek a keserves lépésre. – A halál nem volna rettenetes rám nézve, ha egyedül állnék; de rád és ártatlan gyermekeimre való gondolat, drága Lizám, súlyosan nehezedik lelkemre. A csapás nem ért készületlenül. Azt hittem, mindenre készen vagyok: és mégis e pillanatban görcsösen vonaglik a szívem arra a gondolatra, hogy téged, legnagyobb kincsemet, örökre elveszítelek. Nem! – nem örökre! Erős a hitem, hogy egy szebb és jobb élet következik erre az életre; szellemem körülötted fog lebegni, mert hisz a szellemnek mindenütt van hona, ameddig Isten mindenhatósága ér.

Szívesen, ó, mily szívesen éltem volna, hisz megvolt mindenem, ami boldoggá teszi az életet, olyan boldog voltam a veled való házasságban, amilyen csak lehet az ember.

Most, ebben a komoly órában, amikor minden földi dolog teljes mulandóságában áll előttem, amikor mintegy föltáruul a múlt, minden emlék megrohan, és nehezzé teszi a válást.

Milyen tisztán és fenségesen áll előttem emléked, mennyire szeretném, ha ki tudnám fejezni szavakkal, milyen fájdalmas érzéssel gondolok rád! Adjon erőt a mindenható Isten, aki szívembe lát, hogy úgy halhassak meg, mint egy keresztyén. Mindig híven hódoltam őseim vallásának, a lelkész kezéből fogadtam hitem vigaszát, és kész vagyok uram és teremtőm ítélőszéke elé lépni.

És te, Lizám, aki mint a vigasz és remény angyala álltál mellettem, kinek csak gyöngén viszonzhattam azt a boldogságot, melyet túlradó szereteteddel szereztél nekem: adjon Isten bátorságot és erőt neked súlyos végzeted elviselésére.

Nekem pedig bocsásd meg, drága Lizám, ha ez életben megbántottalak volna vagy nem voltam elég gyöngéd hozzád. Nem hallhatom hangodat, de szívem azt mondja, hogy megbocsátsz.

És szegény gyermekeim – ó, nagy Isten! Nekik kell, hogy élj, drága Lizám, sorsod súlyosabb, mint az enyém, neked éveken át kebledben kell rejtened a bánatot, én pedig a túlvilágról is hálásan nézek rád, ha megmaradsz gyermekeinknek. Neveld őket az Ur félelmében jó és nemes emberekké; ha én már nem öröködhetek is fölöttetek, legyen anyjuk, anyjuk, aki megtanítja őket, hogy tiszteletben tartsák szerencsétlen apjuk emlékét. – Csak tehetném fejetekre áldó kezem, csak még egyszer nézhetnék szemedbe! De talán jobb is, hogy ez az utolsó találkozásunk elmarad. Lipót, a nemes jó Lipót, akit nem ér az én balsorsom, megígérte, hogy atyailag gondoskodik rólad és gyermekeidről, meg fogja tartani szavát. Földi dolgokról nincs mit közölnöm veled; legalább e tekintetben nem lesznek gondjaid, vagyondhoz nem nyúlhatnak; de egy kérésem van még. – Kérlek, felelj meg kötelezettségeimnek, hogy nevem becsülete megmaradjon. Tudod, mennyivel tartozom Fritznek és Vikornak. Damjanich tábornoknak ezernégyszáz forintjával tartozom. – Fizesd meg ezt az adósságomat leendő özvegyének, mert ő is vértanúhalált szenved holnap reggel; és Albrecht őrnagynak is négyszáz forintot, nem tudom, hogy ő hol van, de jelentkezni fog. – Inkey Muki még ötszáz forintommal tartozik. A házassági óvadék is érintetlen megmarad neked, a te tulajdonod. Áldásomat küldöm fivéreimnek és rokonaimnak, és imádkozom szerencséjükért. - -

Victorom talán nem is tudja, hogy az életem veszélyben forog, őt nagyon érzékenyen fogja sújtani ez a csapás: de Isten, aki a sebet üti, balzsamot is ad, meg is gyógyítja.

Igen, Lizám, remélem, hogy te is, habár fájdalmasan, de engedelmesen és alázatosan szembe tudsz nézni sorsoddal. – Imádkozom érted és gyermekeimért forró áhítattal, és azt mondják: egy halni induló imájának és áldásának különleges ereje van. – Tudom, hogy vérezni fog a szíved; de a gyerekek iránti kötelességeid érzete meg fogja enyhíteni fájdalmadat, és nem sok idő múlva eleven másomat láthatod majd Árminunkban, aki annyira hasonlít rám. A gyerekek még meg vannak kímélve a fájdalomtól, és ez jól van így, ők a te szavaidból fogják megismerni apjukat, és ki mondhatná meg nekik jobban, mint te, hogy apjuk, bár az emberi törvények elítélték, szívében becsületes ember volt, aki meggyőződéséért halt meg. Rövidre van szabva az idő, melyet még e földön tölthetek, a levelet nemsokára át kell adnom, és nehezemre esik megválnom ezektől a lapoktól, hiszen ezek az utolsó szavaim hozzád. Isten áldjon és oltalmazzon, drága nemes feleségem, és adjon neked erőt, engem pedig részesítsen örök békéjében. Édes drága Lizám! Gyermekeim! Eljete boldogan! Nemsokára kiszzenvedek. Még egyszer köszönet hű szerelmedért, mindenért, amit értem tettél. – Istenem, Istenem! Nem bírom tovább. Isten veled, életem, mindenem!

Arad, 1849. október 5.

Holtig hű
Károlyod

*Leiningen-Westerburg Károly levele
Rohonczy Lipótnak*

Édes jó Poldi!

Sejtelmem nem csalt meg, komoly, borzasztóan komoly a helyzetem. Egy óra múlva kiszzenvedek. Mostanáig azt reméltem, hogy még egyszer láthatlak, sajnos nem lehetséges. – Élj hát boldogan, drága jó barátom, ha egy haldokló imáját meghallgatják, nemsokára boldogan fogsz időzni családotd körében, bár a rám való emlékezés egy kissé el fogja homályosítani egeteket. – Megáldalak téged, feleségedet és gyermekeidet, és könyörgök Istenhez, hogy adjon erőt nekem az utolsó órában. – Add át minden régi jó barátomnak utolsó fájdalmas üdvözlőmet. Georgnak írtam és Lizának is küldtem levelet. – Ó, nagy Isten, oltalmazd szegény feleségemet.

Most még egy földi dolgról. – Liza mostanáig nem kapta meg Westphaléntól a négyszázötven forintot, és Gyula sem küldte még el neki a nála letétbe helyezett pénzt. – Mihelyt tudod, add el a két lovamat, amely Tisza úrnál van. A vételárból fizess négyszáz forintot pengő pénzben Damjanich özvegyének, a többit add Lizának. – Írj mindjárt Claire-nek, talán elmehet Pozsonyba, és segítségére lehet szegény Lizának nehéz bánatában, a testvéri könny számára a lehető legnagyobb vigasz. Éppen most, szenvedtek ki négyen közülünk, még visszhangzanak a lövések szívemben. Most ránk kerül a sor, még egyszer Isten veled, egy jobb világban viszontlátjuk egymást. – Isten áldjon meg mindnyájatokat, derék bajtársaim. Isten veletek, Isten veletek

Károlyod

Baló Béni református lelkész levele Leiningen-Westerburg Károlynénak

Óarad, Nov. 20. 1849.

Nagyságos Grófnő!

Megfejthetetlen titka a szent és bölcs Isten örök végzésének, hogy e földön gyakran a legnemesebb lelkek esnek martalékul a legégetőbb fájdalomnak. Ez a keserű tapasztalás megrendítené lelkemnek hitét az Istenség felől, ha nem tudnám, hogy az embernek valódi becse és szellemi fensége a fájdalmak és szenvedések fölötti győzelemben ragyog.

A sorsnak nem lehet annál keserűbb pohara, mint amelyet Nagyságodnak nyújtott. De Gr. Leiningen hölgyéről fölteszem, hogy ha a vesztés fájdalmának első borzasztó rohama megrendítette is egy időre az özvegyé lett nőnek lelkierejét: az édesanyai nagy és szent hivatásnak meggondolása megóvta a kétségbeeséstől. A férj, ki Nagyságodat szívének utolsó dobbanásáig a kebel hó érzelmeivel szerette, nincs többé e földön, az édesapának itt kellett hagyni szívének édes örömeit, a gyermekeket, ami benne szellemi volt, az égbe költözött, hol a dicsőültek lakoznak: onnan tekint alá áldólag özvegyére és árváira, s valamint utolsó óráiban erősítette őt kiinni a sorsnak legkeserűbb kelyhét, szintúgy – azt hiszem – az idvezülés örömeit, melyeket most élvez, növeli annak tudása, hogy az anyai szeretet – melynél szentebb érzélem nincsen e földön – erőt ad Nagyságod lelkének győzelmesen felülemelkedni a női vesztés méltó fájdalmán. A gyermekektől elvette a végzés az édesapát. Mi lenne sorsuk, ha elvenné a fájdalom az édesanyját is? Az erős tölgy kidől és elrothad, ha gyökereit a benne termő férgek megőrlik, a bú is féreg, és az emberélet egy gyenge növény, melyet a bú már nemegyszer temetett a sírba! A Nagyságod élete azon egyetlen reményhorgony, melyen a dicsőült Gróf gyermekeinek boldogsága csendesen pihenhet. Szedje tehát össze lelkének minden erejét megóvni e drága életet a búnak emésztő hatalmától.

De meg kell neveznem magamat, hogy igazolva legyenek soraim. Én a lelkész vagyok, kinek a fájdalmas nehéz kötelesség jutott Gr. Leiningent a szent vallás malasztjaival elkészíteni azon nagy útra, melyet a mostoha sors számára kimért. Enyim volt az ő utolsó kézszorítása és csókja e földön – és ha ő végrendeletül nem adta volna is nékem –, ez, azt hiszem, megnyeri számomra Nagyságodnak azon

kegyét, hogy ez ismeretlen kéznek sorait elfogadja. Talán mivel a dicsőült szellemének porhajléka a gyászos esemény után csakhamar kegyeletteljesen eltakarított: keletkezett azon beszéd, hogy Nagyságod Aradon volt azon napokban. Legalább nekem ezt bizonyosnak mondták. El is mentem fölkeresni Nagyságodat állított szállásán, T. Balás úr házában, azonban senkit nem találván ott, kitől értesülhettem volna, ebből Nagyságod visszautaztat következtetem, s így már kétségessé lett előttem holléte. Es ez az oka levelem elkésésének. Egypár nap előtt bizonyossá lévén afeől, hogy Nagyságod itt éppen nem volt, megírom a levelet, melyet a dicsőült Gróf lelkekre kötött.

A gyászos emlékű nap előtti délután három órakor látogattam meg először a Grótot. Tudtára adatván az ítélet, lelkészt kívánt. Mentem megtört szívemnek fájdalmával. Azt hittem, nem leend elég erőm a nehéz kötelességet végezni, de a Grófnak vallásos fölemelkedettsége – szemeiből kisugárzott hős bátorsága –, szellemi fensége erősítőleg hatottak reám. Hetek óta hozzá belépésem volt első öröme. Írással foglalkozott, midőn beléptem; amint észrevett, hirtelen fölkel, és férfias erővel szorította meg kezemet, és engem – az ismeretlent – elhalmozott a szeretet drága csókjaival. *„Meg kell hálnom – monda –, de mint keresztény halok meg – az úri szent vacsorában kívánok részesülni, és lelkemet az Istennek kezeibe ajánlani.”* És imádkoztunk szent áhítattal, részesült azon szent jegyekben, mik az idvezítő Jézusra, az igazság legdicsőbb vértanújára emlékeztetik a keresztényt. Végezvén a vallásos szertartást, beszélgettünk családi viszonyairól. Egy volt, mi leginkább nehezítette neki utolsó óráit: a gondolat imádott hölgyére és gyermekeire; egy volt, mi ezen éles fájdalmat némileg tompította: hogy szívének drága kedvesei az anyagi szükség ellen biztosítva maradnak tőle el. Az est választott el egymástól, de éjfél után három órakor viszont meglátogattam. Ágyában ledőlve ébren találtam. Kérdésemre: *„Aludt-é?”* – *„Egy keveset”* – felelé. Felkölt – kérésemre ismét ágyára feküdt, jobb könyökére támaszkodva, és tenyerébe fektetve fejét. Ismét beszélgettünk. Ki volt békélve nehéz sorsával, a megdicsőülés és átszellemlés minden nyomai látszottak rajta. *„Az éjen megírtam – úgy monda – végbúcsúmat a nőmhez, és egy ismerős tisztnek át is adtam kézbesítés végett, önt csak arra kérem, írja meg nőmnek, mi ezután történik velem, és – monda szakadozottan – vigasztalja.”* – A nagy éjszakának nehéz percei elmúltak, hajnalodott kelet felől – a Gróf megmosdott. – Ama rémes oct. 6-ának reggeli hat órája volt. Menni kellett, karján vezettem, és mentünk; a Grófon kívül még nyolc áldozat, mind hősök voltak, s e hősök hőse, Nagyságodnak, míg élt, büszkesége – mostan pedig mély keserve, Gr. Leiningen volt. Egy óranegyedet tartott a menet, s talán többet is; ki tudja, talán akkor Nagyságod éppen szenderegte a bánat miatt siralmak között keresztülvirrasztott éjnek fáradalmait, és a gyermekek a borzasztó eseményekről semmit sem tudó ártatlanság bájos álmait; mi mentünk. Annyi hetek óta először lengette a reggeli szellő a Grófnak szőke ifjú fürtjeit; keserű, sóvár epedéssel nézett körül a világ minden tájai felé, és mondá mély sóhajjal: *„Ah, mily kedves az Istennek szabad levegője!”* – *„De dicsőbb világ van túl a felhőkön”* – szólék. És valóban a vallásnak ezen lélekemelő hite volt az, mi bámulatos lelkierőt adott kiállani hősie önmegadással a legnehezebbet, mit a kérlelhetetlen sors emberre mérhet. A menet megállott. Ott voltunk a rémes helyen... Nagyságod tudja, mi történt. Az én hősöm volt az ötödik áldozat. *„Az utolsó áldás imádságát kérem”* – mondá hozzám fordulva, és így ajakainak utolsó rezgése – mint a Krisztusnak – imádság volt; s amint annak utolsó igéje ajkairól elrebbent, alig három perc alatt – mondhatni a testnek fájdalma nélkül – már ama szebb hazából nézett alá e nyomorult földre és ennek mászó férgereire, az emberekre!!!... Megdicsőülése előtt egy szép erőteljes beszédben óvást tett azon az ítéletben ellene fölhasználó vád ellen, mintha Buda bevételekor a védteleneken kegyetlenkedett volna. De ott van ő már ama jobb világban, hol örök igazság uralkodik; élvezi ő már erényeinek és fölálkoztatásának jutalmát, az üdvezülés szent és boldog örömeit. Az életnek azon komoly óráiban ismertem meg én őt, midőn a szívnek minden érzelme s a lélek minden gondolata a szemekben tükrözi magát. Azért állítom, hogy e megdicsőült férfiú azon tiszta jellemű, magas erényű kevesek közé tartozott, milyent bírni a hölgynek legmagasabb földi szerencse – az emberiségnek valódi ékesség. Áldott és szent légyen az ő emlékezete!!!...

Nem lehet, hogy ily férfiú hő szerelmének tárgya kicsiny lelkű hölgy lett légyen, azért – úgy vagyok meggyőződve –, amilyen hős volt a dicsőült nagy és nemes szíve utolsó dobbanásáig, oly hősnő leend Nagyságod is a vesztés fájdalma föletti diadalomban, követeli ezt az idvezült Gróf iránti szent emlékezet, s azoknak üdve, kik az ő nevét viselik – az apátlan árva gyermekek üdve és jövendője. – Vétenék Nagyságodnak magas lelki műveltsége ellen, ha azt mutogatnám, hogy a Vég, mely a nemes Grótot érte, az ő már magában is kitűnő nevét fényes tisztán adta által a világtörténetnek. Nagyságod e nevet viseli, legyen nemesen büszke e névre, mert ő hős volt végleheletéig. De tudom én, hogy a bánat nem e tekintetben dúlja Nagyságod boldogságát, hanem hogy nincs többé ő, a deli bajnok, s hiában terjeszti utána epedő karjait!

Az özvegység oly keserű pohár, melyre mindig készen kell lenni minden hölgynek, mert a halál ezer meg ezer alakban hordja áldozatait, honnan és amikor nem is képzelnök. Ez az Istennek bölcs és jótékony

intézése erkölcsi célunkra nézve. És kivált a bajnok hölgyének mindég készen kell lenni! Néki sohasem lehet váratlan, hogy szívének férfiája – kinek élete főlett a csaták tüzeiben ezer halál lebeg – elvérezett. A végezet nem engedte, hogy Gr. Leiningen, a hős, hölgyének dobogó keblén pihenje ki a hadak fáradságait, s kezeiből fogadja halántékaira a győzelem zöld koszorúját, de nyugodjon meg Nagyságod a Szent Isten örök végezetén, hogy magának tartotta fenn a férfiút megkoszorúzni. Engedjen ugyan szabad folyamat könnyözönének, mert nincs e földnek drágább gyöngyszeme, mint a szerető nőnek férje emlékére hullatott könnyesője, de e könnyűk szerezzék meg Nagyságodnak ama legszebb diadalkoszorút, a sors és fájdalmak föletti győzelmet. Keressen vigasztalást a szent vallásban; dicsőültje azon lélekemelő hitnek diadalszekerén emelkedett ama szebb hazába, hogy jönni fog egykoron a viszontlátás és együttörvendezés órája, ily reménye oly férfiúnak az élet oly komoly perceiben nem hiú ábránd, nem üres álom. A vallásnak ezen édes, boldogító reménye, melyben a dicsőült nemcsak keresett erőt és megnyugtatót, hanem talált is, enyhe balsamot adhat Nagyságodnak. A szellemvilágnak napja a vallás, ez fölszárítja megtört szívének könnyűit.

A családi élet örömvirágai, melyeket most az örök sorsnak kérlelhetetlen vaskeze Nagyságodra nézve összezúzott – kérem az Istent –, tenyészsenek föl dús virágzással és édes gyümölcsözéssel dicsőült férje szerelmének édes zálogaiban, a gyermekekben!!!...

Istennek áldó kegyelme, a Szentléleknek vigasztalása, ereje legyen Nagyságoddal, s mivel dicsőültje után hiában terjeszti epedve karjait – szorítsa az anyai szeretet szent érzelmeivel keblére gyermekeit, és boldogítsa Nagyságodat – mit a világ minden hatalma el nem ragadhat – az égnek ama áldott angyala, a vallás – és bájos leánya, a hú emlékezet!

A mély részvét és tisztelet hódoló érzeteivel maradtam Nagyságodnak

tisztelője
Baló Benjámin
óaradi ev. ref. lelkész

Lázár Vilmosné levele sógornőjének, Moldova Imréné Lázár Matildnak

Surján, 1849. okt. 10-én

Drága Matildom!

Borzalmas események történtek azóta, hogy utoljára írtam. Nem voltam képes veled közölni azt a borzalmas sorscsapást, amely szegény édes hazánkat s mindannyiunkat ért. Az utóbbi napok borzalmas órái elképzelhetetlenül nehezdednek rám. A szenvedések elkábítottak, megbénítottak. Alig vagyok képes gondolataimat összeszedni. Az én egyetlen, szeretett, imádott Vilmosom nincs többé! Én Istenem, adj erőt lelkemnek, hogy leírhasam a történeteket.

Hatodikán volt. Igen. Vilmos reggeli fél hét órakor három vitéz bajtársával az aradi sáncokban agyonlövetett. Hősi halált halt. Az ellenség, a gaz osztrák maga sem tagadhatja meg tőle az elégtételt. Valamennyien hősiiesen viselkedtek, de egyik se múlta felül bátorságban szegény Vilmost. Ha ismernéd utolsó sorait, melyeket börtönében írt!

Kérve kér, vigasztalódjak, merítsek erőt abból a kötelességtudatból, mely kell, hogy gyermekeink iránt bennem éljen. De miként bírom én túlélni az én egyetlen szentem, az én Vilmosom halálát. Ó, ég, adj

erőt, hogy el bírjam viselni rettentő sorsomat.

Kivégeztetése előtt való napon így szolt hozzám: „Mi lesz családommal, mi lesz veled, ha tényleg megcselekszik, amire gondolni igenis tudok, de hinni benne nem vagyok képes.” Szegény, rosszul sejtette, az ítélet kihirdetése után még csak huszonnégy óráig sem hagyták őket életben. Október 5-én délelőtt tizenegy órakor hirdették ki az ítéletet, s 6-án reggel fél hat órakor már agyonlőtték négyüket. „Szerelmem és gyermekeim veled maradnak – folytatta –, ígérd meg, hogy megnyugszol Isten rendelésében. Meghozod ezt az áldozatot gyermekeink kedvéért. Nyugodtan nézek a halálnak elébe, ha bírom ígéretedet, hogy nem fogsz kárt tenni magadban.”

Megígértem neki, hogy utolsó akarata szerint fogok viselkedni. Erre aztán megnyugodott, s mint az őr másnap felkeresett, mesélte, az egész éjjelt alvással töltötte. Lelkiismerete ezt méltán megengedte neki, mert ártatlannak tudta magát. Az éjféλι órákig beszélgetett el társaival. Ő, én édes Istenem, mi lesz velem, szegény özvegyen maradt asszonnyal, ha az erős férfiakkal így bánnak! Négyet agyonlőtték a sáncokban, kilencet pedig felakasztottak. Az elítélteket ily sorrendben végezték ki: Reggel fél hatkor: Schweidel, Kiss, Dessewffy és Vilmos. Felakasztattak: Pöltenberg, Török, Láhner, Nagysándor József, Aulich, Leiningen, Knézich, Damjanich és Vécsey.

Ha van Isten, amiben e percben szinte kételkednem kell, akkor meg fogja büntetni azokat, akik az én rettentő szerencsétlenségem okozói, s szent hitem, hogy a Büntető Nemezis nem fog késni a megtorlással. Remélem, értesz, és szavaimnak oly értelmet fogsz adni, mint ahogy én gondolom azokat. Borzalmas az én életem, az én sorsom, oly próbára teszi lelkemet, mint kevés emberét e földön. Mily boldog voltam öt éven át az én Vilmosommal! Nagy boldogságomat megirigyelte a sors tőlem, s széttépte, szétszaggatta azt. Vilmosom, szentem csókol téged meg a többi rokonokat, tartsátok meg ti is az ő emlékét szívetekben. Utolsó percéig ártatlan gyermekeire gondolt az én drága Vilmosom. Nálánál nagyobb áldozatot – azt hiszem – senki sem hozott a mi szegény hazánknak.

Szeretettel szomorúsággal ölel-csókol a te szerencsétlen

Máriád

Sujánszky Euszták minorita szerzetes visszaemlékezése

Október 5-én fél ötkor jelenék meg a helybeli várőrségből kolostorunk elnökénél, Kosztká Libornál bizonyos katonai egyén, ki a haditörvényszék által elítélt tábornokok mellé kilenc papi egyénnek kiküldését sürgeté.

Mély levertségű és a borzasztó hír hallatára egészen elfogódott elnökünk, minthogy kilenc papi egyént (honn is néhány maradása igényeltetvén) nem küldhetett.

E kolostor tagjai közül négyet, ti. Pléva Balázs, Vinkler Brúnó, Bardócz Sándor és Sujánszky Eusztákot kéré fel a szerencsétlenek melletti vigasz (mennyiben ez lehetséges, és az ily esetben papi kötelesség) megtevésére.

Vérző szívvel lépők át reggeli tíz óra után a vár küszöbét, s megjelenve a börtönné alakított főőrház falai között, azonnal átvevénk vigasztalásul – és mennyire lehetett, bátorításul – a nagylelkű jövendő mártírokat, kezet szorítva teljes bizalommal fogadának bennünket, s miután mi az őszinte részvét után több órai barátságos beszélgetés közben őket, a nehéz harcokban annyira megedzett hadfiakat a reájok nézve ugyan gyászos, de meg nem érdemlett csapás elviselésére és az isteni gondviselésbeni megnyugvásra felhívók, ők egész nyugodtan és egész maguk megadásával bízák sorsukat és életüket

arra, kinek kezeiből minden jó.

Délután öt óra után hagyánk el a szerencsétlen foglyokat, s miután a várparancsnok Howiger tábornoktól „Passierscheint” (belépési engedély – a szerk. megj.) véve figyelmezteténk, hogy másnap, azaz 6-án reggeli két órakor a várban megjelenjünk, a legnagyobb szívfájdalommal térénk vissza kolostorunkba.

Október 6-án reggeli két órakor megindulva, miután a várba bejutánk, ki-ki a reá bízottakat felkeresni s meglátogatni főgondjának tartá.

Virrasztottak a nagylelkű foglyok, és mennyire lehetett, szeretteiktől néma soraikban végbúcsút véve, a legszükségesebb rendeleteket megtéve, s példás buzgósággal a bűnbánat és oltáriszentségben részesülve, maguk csinosítgatásával, lelkük tiszta öntudatában várak be ama borzasztó időpercet, mely őket vagy felszabadítja, vagy mielőbb annak széke elé állítandja, kitől ügyük szentsége és igazságos voltáért szenvedett vértanúi halál után a dicsőség babérját megnyerendik.

Fél ötre elmúlt, s én (Sujánszky György Euszták) bevégezvén Pöltenberg Ernő és Aulich Lajos uraknál papi kötelességem kolostorunk meghagyásából, az annyira ismeretes, lábtörés következtében ágyban fekvő nagy hőst, Damjanichot látogatám meg, őszinte részvétünket előtte nyilvánítandó.

Kezet szorítva fogadott beléptemkor, s a brünni hóhért (Mayer), ki éppen szobájában kémlelődött, valamint az őrt is kiparancsolván, velem barátságos beszélgetésbe elegyedett.

Sokat beszélt a politikáról, többet Kossuthról s igen bosszankodva Görgeyről. Többek közt mondá: „Tisztelendő barátom (ily címmel illetett beszéd közben)! Nem félek a haláltól, hisz ezerszer néztem én szemeibe; ámde mégis fáj, hogy a császári háztól azon kegyelmet sem nyerhetők, miszerint katonához illőleg – golyó által végeztetnék ki.”

Ezeket mondva felkére, hogy az éj óráiban vigasztalhatlan nője, Emília számára némi megnyugtatósul általa készített imát imádott nőjének kézbesítem, melyről ő megnyugtatta, midőn már-már távozandó valék, így szóla: „Tisztelendő barátom! Ön tán nem is tudja, ki vagyok.” Mire felelém: „Igenis, tudom.”

„Én ugyan – mondá ő – rác vagyok vallásomra, de mint rác meghalni nem akarok. Áldjon meg engem! Azt is tudom, miszerint ön engemet addig meg nem áldhat, míg én meg nem gyónom bűneim, tehát hallgasson meg.”

E nagy férfiú meggyónt, röviden a hitvallást letette, és én, midőn engedve kérelmének őt feloldozám, kezeimet fejére tétette, és azt önkezeivel fejére szorítván egész imám alatt ott tartotta, s miután ez is megtörtént, így szóla: „Most már nyugodtan halok meg, mert magyar pap által áldattam meg.” (Az abszolutiót értvén.) S miután ágyában újra felemelkedett, mondá: „Mielőtt eltávoznék, tisztelendő barátom, ha nem utál, csókoljon meg engem.” „Hogy utálnám a hősök leghősebbikét!” S mi majd öt percig egymás nyakába borulva keservesen zokogánk.

Ne adj Isten több ily jelenést életemben!

Végre elközelgetvén az idő, melyben mindenki övéihez visszasietett, magam is kénytelen valék elhagyni egy kevéssé a nagy katonát és igaz hazafit.

Remegve vártam a börtönész szobájában a percet, melyben a borzasztó spectaculumra indulnunk kellend. Elérkezett ez is.

Tompa moraj közt megérkezék a kíséző sereg, és háromnegyed hatra a négy golyóra ítélt tábornok, úgymint Kiss Ernő, Schweidel József, Lázár Vilmos és Dessewffy Arisztid a sáncok között agyonlövettek.

Kiss Ernő az első lövés után el nem dőlván, reája másodszor is három egyén lövén hala el. [A három áldozat arcra borulva, Kiss Ernő hátrabukva feküdt a sánc árkában a nap lementéig. Kiss Ernőt a lövések közléről érték, bőrébe fúródott a lőpor, s a füst befeketítette arcát.]

Testeiket a sáncok hantjai földik, mert elvitetésük meg nem engedtetett. – A hazában a hazáért elhunytak fölött virrasszon a béke angyala.

Végrehajtván a fennírt négy tábornokon a véres ítéletet, a bitófára ítélt kilenc tábornok ugyanazon

katonai kíséret mellett indult meg, közbevevén vigasztalásul melléjük rendelt papi egyéneket.

Minden arc az elvonuló csapaton. Ők nagylelkűen és katonailag nyugodtak. – Nyugodtak ez alkalommal a többi várfogyók is, ha nyughattak szívök fájdalma miatt, kik be lévén zárva, és ajtónyílásuk felé két ágyú szögezve, annyi sem engedtetett, hogy legalább egy barátságos néma kézszorítás által válhattak volna meg azoktól, kiknek körében és oldala mellett oly hősileg vívának.

Félóra után eljutván az Újarad felé vonuló térségre, hol kilenc fa felállítva jelezé a Golgotát, s felolvastatván még egyszer az ítélet, megkezdett a borzasztó működés.

Pöltenberg Ernő volt az első, kit Török Ignác gróf [!] ezt Láhner György, Knézich Károly, Nagysándor József, Leiningen-Westerburg Károly gróf, Aulich Lajos, Damjanich János és gróf Vécsey Károly követett.

Mindegyik hőslélekkel halt meg. Egyik a másikat azzal biztatván, hogy nemsokára ismét együtt leendnek. Lelki éberségüket eléggé kitünteté az, hogy midőn mi papok síránk, ők, nevezetesen Nagysándor József a mellette levő Vinkler Brúnó barátunkhoz imígyen szóla: „Eddig ön vigasztalt engem, s jelenleg ön sír, jobb – úgymond –, ha imádkozunk.” És ekkor Leiningen gróf, noha ágostai vallású (evangélikus – a szerk. megj.), hozzánk csatlakozva fennhangon mondá a pap által elmondott ima szavait.

Midőn Leiningen grófra került a felfüggesztési rend, ez szót kért, mi neki meg is engedtetvén, kimenté magát azon aljas vád alól, mintha Budavára elfoglalása alkalmával az elfogott osztrák tiszteteket oroztatva gyilkoltatta volna meg, esküvel erősítvén, hogy ilyesmi a magyar tábor részéről soha nem történt.

Fájdalmát nyilvánítá azon, hogy e vádat bírái előtt megcáfolni, megsemmisíttetnie nem engedtetett, s mielőtt élni megszűnt, e szavakat mondá: „Odafenn igazságosabban ítélnék fölöttünk.”

Damjanich, látva, hogy sírok, így szólt: „Mit sír, tisztelendő barátom, hisz akit kezében tart, az is az igazságért akasztatott fel.” S reá kerülvén a sor, miután hét bajnoktársa halálának szemlélője volt, így szóla: „Azt gondoltam, hogy utolsó leszek, ki mindig első voltam a csatában.” S mankók segélyével kocsijáról leereszkedvén, miután nyakkendőjét kezeimbe adá, hogy mint örök emléket nejenek kézbesítem, lelépett az oszlop előtti zsámolyra, s még egyszer megszólítva, ne feledjem el a reám bízottakat, a vele működő hóhért figyelmeztette, hogy szakállát össze ne kuszálja, e végszavakkal: „Éljen a haza!”, kiadá nagy lelkét. [Sujánszky kifeledte részletesen bejegyezni Damjanich szavait. Átadván a nyakkendőt, mondá: „Mondja meg nőmnek, hogy ezt nem a hóhér oldta le nyakamról, s nézzen meg jól, bátran fogok meghalni. Mondja el ezt nőmnek, ez vigaszára leend imádott Emíliámnak.”] Őt miután Vécsey gróf is követte [Gróf Vécsey fekete atilla fölött sötétzöld felöltőt viselt, melyet leöltvén, Marchot lelkésznek nyújtá át ama kéréssel, lenne szíves nejenek azt kézbesíteni emlékül], a borzasztó spectaculum megszűnt, vagyis inkább csak most tűnt fel egy borzasztó, szívet repesztő látomány.

Kilenc oszlopon kilenc tábornok, köztök gróf Leiningen honvéd tábornoki öltönyben függve, velök annyi család öröme örökre eltemetve.

Nem volt szem, mely a borzasztó jelenetre nem könnyezett.

[Tichy, a vezénylő őrnagy felszólítá a papokat, hogy közülök valamelyik intő szónoklatot tartson a legénységhez. De azok elérzékenyülten térdre hullva végzék imájukat.]

S mi több, maga a nap, hogy ne lássa, mi történik, elrejté arcát, csak kilenc óra után eregette le a bús fellegek közül jótékony sugarait.

A kivégzettek holttetemei nagyobb részét a helyszínén lónek elásva. [Történeti hűség kedvéért ki kell jelentenünk, hogy a gyásztéren hetet temettek el. Amint napnyugta után tört lélekkel a kivégeztetések helyéről hazatértünk, három koporsót szállítottak át a hídon; azok egyikébe Kiss Ernőt rejtették a sáncok között.]

Damjanich Mácsán, Leiningen jószágán, Monoron, Vécsey az aradi temető kriptái egyikében alusszák örök álmukat.

Nyugodjanak a haza szent ügyéért elvérzett bajnokok! Ti meghaltatok, neveitek azonban a történet lapjain örökké élni fognak.

Aradi Minorita Napló V. 1849.

Paszkevics átirata Haynaunak

Nagyvárad, 1849. augusztus 16.

Tábornok úr,

volt szerencsém tájékoztatni nagyméltóságodat Görgey feltétlen megadási ajánlatáról. Gróf Rüdiger tábornok úr időközben értesítette önt, hogy a hadsereg, amelyet ez a főnök vezényelt, valóban letette a fegyvert, és hogy a tábornokok, tisztek és katonák fogságba kerültek.

Most tehát kötelességem megkérni önt, tábornok úr, tegye meg a szükséges intézkedéseket ezeknek a foglyoknak, ágyúiknak (az utolsó jelentés szerint száznegyvennégy löveg és egy fél üteg röppentyű), a puskáknak és egyéb fegyvereknek és a náluk levő katonai felszerelési tárgyaknak az átvételére.

Tudom, hogy nagyméltóságod a császártól kapott teljhatalommal rendelkezik, és legyen szabad emlékeztetnem önt, mennyire hasznos lenne az ország gyors megbékélése céljából, ha ön ő császári és apostoli királyi felsége nevében kegyeskednék amnesztiát adni azoknak a tiszteknek és katonáknak, akik önként lerakták fegyverüket.

Ez az amnesztia nincs sem szerződésileg kikötve, sem megígérve, és szememben ez még fontosabbá teszi, hogy őfelsége mindezeknek a katonáknak megadja nagylelkűségében, talán azokat véve ki alóla egyénileg, akik a forradalom első és legfőbb vezetői voltak, ha ugyan közöttük vannak ezek.

Görgey a sorozatosan elszenvedett vereségek ellenére még mindig harmincezer emberrel rendelkezett a forradalom legjobb csapataiból, és száznegyven ágyúval. (Görgey 1849. július-augusztusban szeniális menettel kerülte meg csapataival a négyszeres túlerőben lévő Paszkievics vezette orosz fősereget, és a manőver minden elő- és utóvédharcát megnyerte, egyedül – a Görgey parancsa ellenére az orosz fősereggel szemben ütközetet elfogadó – Nagysándor tábornok oldalvéd hadteste szenvedett vereséget Debrecennél 1849. augusztus 2-án – a szerk. megj.) Védhette volna magát, egyesülhetett volna más lázadó hadtestekkel, sok vért elfolyathatott volna még, és elhúzhatta volna a háborút, amely ősszel és az éghajlat miatt vészt hozó lehetne hadseregeinkre nézve.

Lehetetlen, hogy hálát ne érezzünk Görgey és tisztjei iránt meghódolásuk miatt, ami a forradalmi háború közeli végét jelenti.

Hogy a háborúnak ezt a befejezését és az ország megbékélését siettessük, igen fontosnak tartom, hogy az önkéntes meghódolásnak ezt az első példáját kihasználva engedékenységgünket bizonyítsuk.

Egy, az ön csapatainak kezébe került irat azt sejteti, hogy Bemet nevezték ki a felkelők fővezérének. – Mivel ő személy szerint nem reménykedhetik amnesztiában, minden befolyását arra fogja használni, hogy további ellenállásra készítse a többi lázadó főnököt, és még elég sok védelmi eszköz van a birtokukban, és várak is vannak a kezükön, például Komárom és Pétervárad.

Éppen Bem vesztes befolyásának ellensúlyozása és Görgey meghódolásának teljes kihasználása kedvéért kérem, hogy nagyméltóságod hirdesse ki az azonnali amnesztiát, vagy pedig kérje ezt ő császári és

apostoli királyi felségétől.

A forradalmi kormány főnökeinek adott válaszom meggyőzhette önt, báró úr, hogy feltétel nélküli megadásukat követelem, másfelől azonban ugyanolyan eréllyel hangoztatnom kell az engedékenység fontosságát azokkal szemben, akik elsőként adtak példát a meghódolásra.

Ez a példa bátorítóan fog hatni, és sok katonai személyt rá fog bírni fegyverük letételére.

Megragadom az alkalmat, hogy újra kérjem önt, tábornok úr, siessen kijelölni azokat az osztrák tiszteket, akik orosz tisztekkel együtt fel fogják keresni a Lüdersz és Grotenhjelm tábornokkal még (Erdélyben – a szerk. megj.) szemben álló lázadó csapatokat. Ezek a tisztek tájékoztatni fogják a felkelőket Görgey hadseregének meghódolásáról, és követelni fogják az ő meghódolásukat.

Fogadja, tábornok úr, őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Varsó hercege

Haynau előterjesztése Ferenc Józsefnek

1849. október 2.
Haynau előterjesztése Ferenc Józsefnek

Nr. 50. Praes. (elnöki – a szerk. megj.)

Felséges Uram!

A legmélyebb hódolattal jelentem felségednek, hogy az aradi haditörvényszék tizennégy ott fogságban levő felkelőfőnök ügyében meghozta az ítéletet, és hogy jelentésemmel egyidejűleg futár indul Aradra az általam megerősített ítéletekkel.

Felséged a mellékelt jegyzékből méltóztassék legkegyelmesebben tudomásul venni, hogy az említett felkelőfőnököket milyen ítélet sújtja.

Ács, 1849. október 2.

Haynau
táborszernagy

Kiss Ernő ezredes lőpor és golyó általi halálra,
gróf Vécsey Károly őrnagy kötél általi halálra,
Török Ignác hadmérnök alezredes kötél általi halálra,
Aulich Lajos alezredes kötél általi halálra,
Schweidel József őrnagy kötél [!] általi halálra,
Láhner György őrnagy lőpor és golyó [!] általi halálra,
Nagysándor József kapitány kötél általi halálra,
Poeltenberg Ernő kapitány kötél általi halálra,
gróf Leiningen Károly százados kötél általi halálra,
Damjanich János százados kötél általi halálra,
Dessewffy Arisztid kapitány lőpor és golyó általi halálra,
Lázár János [!] kilépett hadnagy lőpor és golyó általi halálra,
Knézich Károly százados kötél általi halálra,
Gáspár András kapitány tizevi várfogságra,
valamint Gáspár kapitány kivételével valamennyien minden ingó és ingatlan vagyonuk elkobzására ítélve.

A szerkesztő megjegyzése: A Habsburg propaganda minden eszközével – és nem sikertelenül – terjesztette azt a mesét, hogy Haynau tábornagy vérengzésére a „jó király” tudta nélkül került sor. A diktátor azonban bírva a hiénák intelligenciáját, még – az uralkodói kegyelem gyakorlására is kiterjedő – teljes körű meghatalmazása birtokában is kellő időben tájékoztatta Ferenc Józsefet ahhoz, hogy az ítéletet felülbírálhassa. Ezáltal az ellenforradalmi terror teljes felelősségét reá hárította a történelem és a Habsburgok bűneiért végül is a legsúlyosabb árat fizető magyar nemzet ítélőszéke előtt. Mármost az I világháború után Ausztria területéről örökre kitiltott Habsburgok soha nem kértek bocsánatot Aradért. Ezért teljességgel érthetetlen, hogyan lehet a Magyar Vöröskereszt feje egy Habsburg, és miképp nyugodhat az utolsó Habsburg király fiának a szíve Magyarországon.

Schückl igazolása

1849. október 6.

Johann Schückl császári királyi hadbíró százados igazolása

Franz Bott hóhérnak Leiningen-Westerburg Károly kivégzéséről

Bizonyítvány

mellyel igazoljuk, hogy Franz Bott hóhér 1849. október 6-án a felségsértés bűntette miatt halálra ítélt gróf *Leiningen-Westerburg Károlyt* Aradon kötél által kivégezte, és e foglalatosságánál a kellő ügyességet és jártasságot tanúsította.

Ezt saját kezű aláírásunkkal hitelesítjük.

A császári királyi katonai különleges
vizsgáló bizottság részétől:

Arad, 1849. október 6.

Josef Tichy őrnagy
a császári királyi 25.
sorgyalogezredben

Schückl hadbíró százados

Délibáb

Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez

Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hú rokon!
Van-e hangod e beteg hazának
A velőket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod, bánat altatója?

Sors és bűneink a százados baj,
Melynek elzsibbasztó súlya nyom;
Ennek láncain élt a csüggedett faj
S üdve lőn a tettlen nyugalom.
És ha néha felforrt vérapálya,
Láz betegnek volt hiú csatája.

Jobb korunk jött. Újra visszazállnak,
Rég ohajtott hajnal keletén,
Édes kínja közt a gyógyulásnak,
A kihalt vágy s elpártolt remény:
Újra égünk őseink honáért,
Újra készek adni életet s vért.

És érezzük minden érverését,
Szent nevére feldobog szivünk;
És szenvedjük minden szenvedését,
Szégyenétől lánggra gerjedünk;
És ohajtjuk nagynak trónusában,
Boldog- és erősnek kunyhájában.

Nagy tanítvány a vészek honából,
Melyben egy világnak szíve ver,
Ahol róten a vér bíborától
Végre a nap földérülni mer,
Hol vad árján a nép tengerének
A düh szörnyei gyorsan eltűnének;

S most helyettök hófehér burokbán
Jár a béke s tiszta szorgalom;
S a művészet fénylő csarnokokban
Égi képet új korára nyom;
S míg ezer fej gondol istenésszel,
Fárad a nép óriás kezével:

Zengj nekünk dalt, hangok nagy tanárja,
És ha zengesz a múlt napiról,
Légyen hangod a vész zongorája,
Melyben a harc mennydörgése szól,
S árja közben a szilaj zenének
Riadozzon diadalmi ének.

Zengj nekünk dalt, hogy mély sírjaikban
Őseink is megmozduljanak,
És az unokákba a halhatatlan
Lelkeikkel visszaszálljanak.
Hozva áldást a magyar hazára,
Szégyent, átkot áruló fiára.

És ha meglep bús idők homálya,
Lengjen fátyol a vont húrokon;
Legyen hangod szellők fuvolája,
Mely keserg az őszi lombokon,
Melynek andalító zengzetére
Fölmerül a gyásznak régi tére;

S férfi karján a meggondolásnak
Kél a halvány hölgy, a méla bú,
S újra látjuk vészeit Mohácsnak,
Újra dúl a honfiháború,
S míg könnyekbe vész a szem sugára,
Enyh jön a szív késő bánatára.

És ha honszerelmet költenél fel,
Mely öelve tartja a jelent,
Mely a húség szép emlékezetével
Csügg a múlton és jövőt teremt,
Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal,
Hogy szivekbe menjen által a dal;

S a felébredt tiszta szenvedélyen
Nagy fiakban tettek érjenek,
És a gyenge és erős serényen
Tenni túrni egyesüljenek;

És a nemzet, mint egy férfi, álljon
Érc karokkal győzni a vizzályon.

S még a kő is, mintha csontunk volna,
Szent örömtől rengedezzen át,
És a hullám, mintha vérünk folyna,
Áthevülve járja a Dunát;
S ahol annyi jó és rossz napunk tölt,
Lelkesedve feldobogjon e föld.

És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Melyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.

1840. november–december eleje

Charles Baudelaire: A thyrsus

Liszt Ferencnek

Mi a thyrsus? Lelki és költői értelemben szent jelkép papok vagy papnők kezében, annak az istenségnek az ünnepén, akinek tolmácsai és szolgái. Fizikailag azonban csak egy bot, egy csupasz bot, komlórúd vagy szőlőkaró, száraz, kemény és egyenes. E bot körül, szeszélyes kunkorgásokban indák és virágok játszanak, bolondoznak, ezek girbegurbán és szökevények módjára, azok lejhajoltan, mint harangok vagy felborult kupák. És a vonalnak és színeknek ebből a gyöngéd vagy harsány szövevényéből csodálatos dicsfény árad. Nem azt mondhatnók-e, hogy a görbe vonal és a spirális az egyenes vonalnak udvarol, és azt táncolja körül néma imádatában? Nem azt mondhatnók, hogy ez a sok finom párta, ez a sok kehely, megannyi illat- és színrobbanás, misztikus fandangót jár a hieratikus bot körül? És mégis, melyik oktalan halandó merészelné eldönteni, hogy vajon a virágok és a venyigék készültek-e a bot számára, vagy hogy a bot nem ürügy-e csupán bemutatni a szőlőindák és a virágok szépségét? A thyrsus az ön bámulatos kettősségét ábrázolja, hatalmas és tisztelt mester, drága bacchánsa a titokzatos és szenvedélyes Szépnek. Soha nimfa, akit végsőkig őrzített a győzhetetlen Bacchus, nem rázta annyi erővel és szeszéllyel tomboló társainak feje felett a thyrsusát, mint ahogy ön lengeti zsenijét testvéreinek a szíve fölött. – A bot: az ön akarata, egyenes, erős és rendíthetetlen; a virágok: az ön szeszélyes képzeletének a sétája az akarata körül; a női elem végzi vele káprázatos piruettjeit a hím körül. Egyenes vonal és arabeszk-vonal; szándék és kifejezés; az akarat merevsége, a szó hajlékonysága; a cél egysége, az eszközök változatossága: mindenható és oszthatatlan elegye a lángelmének – melyik lélekbúvárban lesz elég elvetemült bátorság, hogy megosszon és különválasszon benneteket?

Drága Liszt, a ködökön át, a folyókon túl, túl a városokon, melyekben az ön dicsőségét zengik a zongorák, ahol az ön bölcsességét terjesztik a nyomdagépek, akárhol legyen is, az örök város tündöklésében vagy álmodó tájak ködében, melyeket Gambrius vigasztal, miközben ön az öröm vagy a mondhatatlan fájdalom énekeit zengi vagy mélységes töprengéseit bízza papírra, énekese az örökkévaló Gyönyörnek és Szorongásnak, filozófus, költő és művész, köszöntöm a halhatatlanságban!

Fordította: Szabó Lőrinc

Juhász Gyula: Liszt Ferenc emlékezete

Emlékezés, te halvány szőke nemtő,
Sírok fölött borongó géniusz,
Kinek tanyája csöndes cipruserdő,
Hisz élni szép és emlékezni bús:
Oh, légy ma vidám, ujjongó, szökellő,
És ajkad zengjen, mint a zongora,
Rapszodiát dalolj ma égi nemtő,
Mely visszhangot ver s nem szűnik soha:
Mert bár sok század száll és tűnik ezred,
El nem viszi hírével Liszt Ferencet!

Oh, „nagy világnak hírhedett zenésze”,
Kinek csodás és gazdag húrokon
A legnagyobb költő hódolt szerényen,
Lélekben és zenében oly rokon,
A kései kor bánatos művésze
Hogy emlékezzék méltón vissza rád?
Ki egykor lázban és gyönyörben égve
Világot járva hódítál hazát,
S míg arany és taps váltakozva csengett,
Magyarnak tudták ott künn Liszt Ferencet!

S ha bús hazád sorsán könnyíteni kellett,
Könnyet törölni, vigaszt önteni,
Te jöttél, s mély zenéd összhangja mellett
Új Amfion, épültek kövei;
Tanúk rá Pest, Pozsony, Szeged, amelynek
Vészét túlzengte büszke zongorád,
Mely szabadságot hirdetett s szerelmet
S bánat nyomán művészet mámorát,
És a magyar, mint hálás, árva gyermek,
Rajongva hódolt a hú Liszt Ferencnek!

Művész hazája széles e világon
Minden táj, hol megértés fénye ég;
Ó, téged is tárt karral várt a távol,
S ölelt a szabad, dús emberiség,
S te tékozoltál lelked aranyából,
De messze nép hitt bár s idegen ég:
Magyar rapszodiák költője, bátor
Hittel hirdetted a magyar zenét,
S távol világban te el nem feledted,
Hol ringatták bölcsőjét Liszt Ferencnek!

Áldott művész, ki bennünket szerettél,
Dicsőségdből, óh, tekints ma ránk,

Melyet világhír karján nem feledtél,
Nézd: büszkén épül, szépül kis hazánk!
Magyar művészet: lelkünk boldog éke,
Ragyogni kezd, erős, szép, fiatal,
A népek nagyszerű hangversenyében,
Új indulót próbál ma a magyar!
S hódító és örök zenéje mellett
Ünnepli első hőjét: Liszt Ferencet!

Arany János: A lantos

Zúg az erdő, lecsapott a felszél,
Szétrezzen az őszi sárga levél,
Mint ölyútól madárkák csoportja
Megrebbenve széled a bokorba.

Mély vadonban, zizegő levélen
Ki az, aki bujdokolva mégyen?
Ki lehet, hogy még a szél is szánja,
Eltakarván a nyomot utána?

Nincs-e néki egy nyugalmas otthon,
Hol vidító, enyhe láng lobogjon,
Tűzhelyén – a hajlék nyájas keblén –
Meleget és sugárt eregetvén?

Nincs-e hő kar, melynek ölelése
Hazavárná boldog pihenésre?
És kicsinye, aki csüggne térdén,
Ezer apró dőreséget kérdvén?

Vagy ha más nincs, egy magános hárfa,
Ringató dalt búgni fájdalmára?
Egy rideg lant, melynek hangja mellé
Halt reményit el-elénekelné?

Volt. – Meleg fényéhez tűzhelyének
Jó barátok, ismerők gyűlének;
S a szelíd nő – háza üdvöz lelke –
Kis családját együvé ölelte!

És a lanton meg nem szúne a dal,
Zenge későn, zenge virradattal:
Hangjain a szellem égbe hágott
S átteremté e viselt világot!

Mint sas, ifjodék meg a természet;
A virányon zöldebb szín tenyészett;
Illatosbbá lón a völgyi róna,
Gyönggyel ékes a virág bimbója.

A patakvíz kristályá szűrődék,

Lombos erdő barlanggá szövődék,
Aranyozva lettek a vad sziklák
S forrás helyett könnyeiket sírták.

A hegy orma, a folyamnak medre
Szellemeikkel lón megnépesedve,
Fű-fa örült ifjú életének:
Bércen, síkon megzendült az ének.

Szende szellő, olvadozva lágyan,
Fütyörésze alföld nádasában:
Míg a hegység szilajabb szülötte,
A Sió vadujjongatva tört le.

Mindenütt dal. – Néha megkivánja
A vihar, a felhők orgonája,
S reszket a nagy mindenség egyháza,
Mikor e hang oszlopot megrázza.

De, ha pendült az ideg kobozzán,
Néma lón a felhői oroslán,
Lábhegyen járt, csendesen és óva,
Bérci után a hegyek zúgója.

Majd el-eljött a puszták szellője
Egy-egy hangot elorozni tőle,
S diadallal vitte nyert prédáját:
Mebájolni kedves délibábját.

Fülemile, szégyenülve bokrán,
Édes irigységgel hallgatott rá,
S kedve-szegve rejtezik vadonba,
Hogy silányabb énekét elmondja.

Lába előtt a vad szenvedélyek
Megjuházva, békén figyelének:
De csak egy hang kelle, hogy kobozza
Mindeniket őrzöngésbe hozza.

És ha zengé a nyomort, inséget,
Kóros ágyán az emberiséget:
Jött az Inség, könnyezett dalára,
Szánakozva ismert önmagára.

Ha pedig a boldogságot dallá,
A Boldogság maga megsokallá:
Ismeretlen vágyak keltek benne,
Mintha önmagára irigy lenne.

* * *

Most, aminek örüle, kietlen pusztaság!
Meváltozott körül természet és világ,
Fagy dermed az erekben, a csermely hallgatag;
Fülemilés berekben üvöltnek a vadak!

Keresné hajlokát, de csak romjait leli:
Alattok eltemetve tört házi isteni!
Ő szörnyekedve nézi és elriadva fut,
És útját arra vészi, amerre nincsen ut.

Nyomába üldve csörtet halálos ellene,
Egy iszonyú kísértet, melynek Való neve.
A tündér képzeletnek zengő madarai
Mind elhagyák s nem mernek feléje szállani.

Függ lantja fűzfa gallyán: repedt öblén a szél
Vadul végig nyargalván, örülteket beszél,
Mitől a rémült farkas megfut s vonít az eb,
Mitől vehmét a szarvas idétlen hozza meg.

S ő bujdosik hazátlan, a dalnak férfia,
Nincs hely a nagy világban fejét lehajtnia. –
Takard, takard el őszi beteg szél nyomait:
Ne leljék üldözői... leroskadt hamvait!

(Ősszel, 1849)

Heinrich Heine: Loreley

Nem értem, a dal mit idéz föl,
s hogy oly bús mért vagyok:
egy régi, régi regétől
nem szabadulhatok.

Már hűvös az este; a Rajna
nyugodtan folydogál;
a hegycsúcs sugarasra
gyúlt alkonypírban áll.

Ott fenn ül – ékszere csillog –
a leggyönyörűbb leány;
aranyhaja messzire villog
arany fésűje nyomán.

Aranyban aranylik a fésű,
s közben a lány dalol;
hatalmas zengedezésű
varázs kél ajkairól.

A hajósnak a kis ladikban
szive fáj, majd meghasad;
nem le, hol a zátony, a szirt van –
fel néz, fel a csúcsra csak!

Végül ladikot s ladikost a
mélységbe sodorja az ár...
S hogy ez így lett, ő okozta
dalával, a Loreley.

Fordította: Szabó Lőrinc

Vörösmarty Mihály: Ábránd

Szerelmedért
Feldúlnám eszemet
És annak minden gondolatját,
S képzelmem édes tartományát;
Eltépném lelkemet
Szerelmedért.

Szerelmedért
Fa lennék bérc fején,
Felölteném zöld lombozatját,
Eltúrném villám s vész haragját,
S meghalnék minden év telén
Szerelmedért.

Szerelmedért
Lennék bérc-nyomta kő,
Ott égnék földalatti lánggal,
Kihalhatatlan fájdalommal,
És némán szenvedő,
Szerelmedért.

Szerelmedért
Eltépett lelkemet
Istentől újra visszakérném,
Dicsőbb erénnyel ékesítném
S örömmel nyújtanám neked
Szerelmedért!

1843. március előtt

Szabó Lőrinc: Rádiózene a szobában

A zene átmegy a szobán
és táncra perdül és forog,
az égből permetez alá
és a földből felbugyborog,

aztán valamit gondol és
idekuperodik élém

és mint egy kígyóbűvölő,
megül a szoba szőnyegén.

Mint egy megbűvölt bűvölő
bámul az üres semmibe,
aztán lassan megzendül és
feldobog az idő szive,

és ő, a bűvész, különös
vonalakat és jeleket
firkál a levegőbe és
keze nyomán fölzengenek

a ringó ábrák, lebegő
áramok és szimmetriák,
a tündéri játék mögül
előborzong a túlvilág –

ő meg csak ül és ahogy a
gyerek tornyozza köveit,
ámulva rakja s bontja a
képeket és építkezik:

a teremtést építi át,
világokat ejt és emel,
pedig csak ül a szőnyegen
és lapdázik a semmivel.

1937

Ballai László: A szabadság mítosza

– regényrészlet –

Gyermekemmel a karomon gyönyörködtem az Adriában.

– Látod, kicsim? – mondtam a kis Józsefnek. – A napsugár úgy porlik szét a tengeren, mintha az éjjeli égboltot akarná megmutatni rajta, hullámain apró csillagokat sziporkáztatva. Hogy kergetik, úzik egymást e csöppnyi fénylabdacskok, egy pillanatig sem nyugodhatnak, mint ahogy az alattuk ringó habok sem, legyen bár szélcsend. Ha lemegy a nap, és a tenger fehérről, világoskékről, türkizről, bíborpirosról, szürkéről feketére változtatja színét, végül egybeolvad az éj sötétjével, a parti szikláknak csapódó hullámok csobbanása akkor is a füledbe muzsikál. Gyere, nézzük meg a halászokat, már megérkeztek, kosarukban a friss fogásukkal, szardíniával, angolnával, san pietróval, polippal és fekete kagylóval. Mennyi különös formájú lény él a tenger mélyén. Azután pedig lejönnek a hegyekből a parasztok, akik szamaraikon dinnyét, szőlőt és barackot hoznak. Biztosan megengedik, hogy megsimogassuk a csacsijaikat.

De amint a gyermekkoromból őrzött szépségeket és érdekességeket átadtam a kicsi Józsefnek, riadtan vettem észre, hogy az emlékezetemben őrzött képeket milyen részletekkel egészíti ki a valóság. Az emberek válogatás nélkül minden szemetet beleöntöttek a tengerbe. A korzón és a villánk alatti kis öbölben konyhai maradványok, szakadt gyékények és ócska rongyok úszkáltak a partnak verődve. S ami nem kellett a halaknak, hiába sodorta beljebb egy-egy nagyobb hullám, s váltak szemmel kivehetetlenné, a következő nap ismét ugyanannyi hulladék lebegett a helyükön. A halászok az élő polipot a parti kövekhez csapkodták, hogy porhanyós legyen a húsa. Talán volna a porhanyításnak más módja is, ám a hagyományokkal nehéz szembeszállni. Csakhogy a halászok nem az elvégzendő munkába való beletörődéssel végezték a műveletet, hanem kifejezett kéjjel, nagyokat röhögve közben. A parasztok pedig, alighogy kiértek a házuk kertjéből, durva káromkodásokkal és ütlegekkel kezdték hajsolni szamarukat, e végtelenül barátságos és aranyos jószágokat, amelyeket az imént még becézgettünk és simogattunk.

Miután lefektettem gyermekemet, esténként kiültem a partra, hogy a Fiumei-öböl alkonyi színeiben gyönyörködjem, hallgassam a hullámok morajlását, és beszívjam a sós párák illatát. Ám ahogy a nap a látóhatár szélén belefúladt a vízbe, vérszínűvé vált előttem a tenger, és felvetette halott bajtársaim testét. Azokét, akik odavesztek a bécsi barikádokon, a branyiszközi hágón, a kápolnai kocsmánál, a hatvani hídon, a tápióbicskei dombokon, a Királyerdőben, a Fehérvári rondellánál, Temesvár alatt. Mintha azóta is temetetlenül hanyódnának, így kérve számon a világtól azt a szabadságot, amelyért életüket áldozták. Nem. Ez már nem az én tengerem volt. Aki egyszer hatalmas viharba keveredett, az előtt hiába játszadoznak békésen a habok. Az mindig a toronymagas hullámokat látja, kész megfeszült izmokkal harcolni az elemekkel, hogy megmaradjon a hajó. De hát hol az a hajó? A nyugodt, ártatlannak tűnő tenger mélyén. Nem, ez már nem az a tenger. És a töltött kagyló, a roston sült angolna, a görögdinnye íze is megkeseredett a számban. Mint ahogy családtagjaim mosolya is hamisnak tűnt. Kegyelemkenyéren tengődtem. Mit ér a hajós hajó nélkül? Mit a forradalmár forradalom nélkül? Az én életem másfél esztendeig tartott. De e másfél esztendőről, amely százzal is felér, nem beszélhettem. Mintha nem is lett volna. Pedig én azt kívántam elfelejteni, ami 1848. március 13. előtt történt velem. De Fiumében mindenki és minden arra emlékeztetett.

*

Haynau, Haynau, Haynau. Ezt a legnagyobb latrokénál is ocsmányabban hangzó nevet suttozta az ország. Aki legyilkoltatta, börtönbe záratta, kényszerosztatta a szabadság hőseit – pedig meg is bocsáthatott volna nekik. „Istennél a bocsánat” – mondta nevében Howiger aradi várparancsnok, amikor hivatalból kegyelmet kértek tőle az elítélteknek. Haynau maga volt a vád, a bíró, a törvény, az ítélet és a hóhér. Minden magyar szívesen belemártotta volna a kését, vagy hurkot vetett volna a nyakába, ha megteheti. Ha megteheti... De tombolhat-e valaki így valamely országban, amelynek, úgymond, törvényes uralkodója van? Ketzelt törvényszéki tanácsnok kihallgatásomkor nem Haynaura hivatkozott, hanem a császárra. I. Ferenc József császár, az osztrák tartományok főhercege, magyar király stb. volt a fej, Haynau csupán a kéz. 1850-ben azután tisztességgel elbocsátották. Ferenc József azonban, aki megparancsolta neki, hogy vérből, mocsokból és jajból építse fel az uralmát, maradt. Történt amnesztia, megbékélés, kiegyezés, de I. Ferenc József mind a mai napig, 1881-ig, nem kért bocsánatot rémtetteiért a magyar nemzetől.

Petőfi Sándor: Egy gondolat bánt engemet...

Egy gondolat bánt engemet:
 Ágyban, párnák közt halni meg!
 Lassan hervadni el, mint a virág,

Amelyen titkos féreg foga rág;
Elfogni lassan, mint a gyertyaszál,
Mely elhagyott, üres szobában áll.
Ne ily halált adj, istenem,
Ne ily halált adj énnekem!
Legyek fa, melyen villám fut keresztül,
Vagy melyet szélvész csavar ki tövestül;
Legyek kőszirt, mit a hegyről a völgybe
Éget-földet rázó mennydörgés dönt le... -
Ha majd minden rabszolga-nép
Jármát megunva síkra lép Pirosló arccal és piros zászlókkal
És a zászlókon eme szent jelszóval:
„Világszabadság!”
S ezt elharsogják,
Elharsogják kelettől nyugatig,
S a zsarnokság velök megütkezik:
Ott essem el én,
A harc mezején,
Ott folyjon az ifjui vér ki szivemből,
S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az acéli zörejt,
A trombita hangja, az ágyudörejt,
S holttestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivivott diadalra,
S ott hagyjanak engemet összetiporva. -
Ott szedjék össze elszórt csontomat,
Ha jön majd a nagy temetési nap,
Hol ünnepélyes, lassu gyász-zenével
És fátyolos zászlók kíséretével
A hősokeket egy közös sírnak adják,
Kik érted haltak, szent világszabadság!

Pest, 1846. december

Húrok

Bartók Béla írásai Liszt Ferencről

A magyarországi modern zenéről

Magyarországnak a szó igazi értelmében véve, egészen a múlt század kezdetéig nem volt zeneszerzője, amint hogy olyan zenei kultúrája sem volt, mint Európa más nemzeteinek. Ennek a hiánynak az okát mindenekelőtt az ország földrajzi – keleti – fekvésében, ezenkívül pedig kedvezőtlen politikai helyzetében kell keresnünk. Alig szabadult fel a török iga alól, osztrák elnyomás alá került, s viselte ennek minden

gyászos következményét. A körülbelül kétszázados török uralom csak elkeseredést és pusztulást hozott, Ausztria pedig gyarmattá süllyesztette az országot: a császári kormányzás a gazdasági kizsákmányolás mellett természetesen csak a magyar vidék elnémetesítésével törődött, és ez gyakran véres ellenállásra vezetett. Nyilvánvaló, hogy ilyen kedvezőtlen feltételek mellett a művészetek egyetlen lépést sem tehettek a haladás útján.

A tizenharmadik század végének szabad gondolatai azonban megtalálták az utat Magyarország felé, s ennek első eredménye a tizenkilencedik század eleji irodalmi újjászületés; legfőbb képviselői, a költő Petőfi Sándor és a regényíró Jókai, hazájuk határain túl is ismertek. Ezt a minden ízében nemzeti irodalmi erőfeszítést követte a két zeneszerző: Liszt Ferenc és Erkel Ferenc fellépése. Am a korabeli zenei műveltség olyan kezdetleges volt, hogy gyermekkorától kezdve külföldi tanulmányokra készítette Lisztet; élete legtermékenyebb évei éppen a Magyarországtól való úgyszólván teljes távollét idejére esnek. Ezért van az, hogy Liszt a *magyar rapszódia*k és a többi magyar inspirációjú darab ellenére, és annak ellenére, hogy öregkorában (amint látni fogjuk) tekintélyes szerepet foglalt el a magyar zene fejlődésében mint zeneszerző, inkább nemzetközi jellegű és egymást követő műveinek semmi közvetlen kapcsolata sincs a magyarországi zeneművészet fejlődésével. Liszt nagy és az európai zenetörténetben annyira fontos egyénisége mellett Erkel alakja veszít fontosságából, de számunkra mégis nagy jelentősége van munkásságának: európai értelemben vett műveltséggel rendelkező magyar zeneszerző volt, aki hazájában fejtette ki egész munkásságát. Mindenekelőtt operaszerző, és általában az olasz operák stílusát követi, ezért nemzeti vonások csak helyenként fordulnak elő műveiben, különösen cigányosan kiforgatott népies dalok formájában, amelyeket egyes jelenetekbe ágyazott bele. Ha mindezek miatt Erkel mint komponista nem is nyit új korszakot a magyar zene történetében, mint karmester és nevelő elsőrangú fontosságú, mert megbecsülhetetlen szolgálatot tett a zenekultúra terjesztése érdekében; az ő érdeme folytán termékenyült meg a zenei talaj, hogy azt a generációt adja, amely, mint látni fogjuk, képes lesz arra, hogy egyéni és eredeti vonásokkal telt, valóban nemzeti műveket alkosson...

1921

Levél Octavian Beunak

Volna egy megjegyzésem az Ön Lisztről szóló tanulmányához is: remélem, nem veszi zokon. Ön azt állítja, hogy Lisztet nem lehet magyarnak tekinteni. Nos, hát akkor milyen nemzetiségű lenne? Legjobban a francia nyelvet bírta, nem a németet, zenéje teljesen némettelen; a „Liszt” név szláv szónak tűnik, de magyar helyesírással (List<=Blatt>nyugatszláv családnév); ő maga azonban magyarnak vallotta magát. Ilyen bonyolult esetben Liszt saját vallomását kell mértékül venni. Hogy magyarul nem tudott, az az akkori viszonyoknak (az osztrákok germanizáló hatásának) tulajdonítható; sokan mágnásaink közül sem beszéltek magyarul ebben az időben (Eötvös, az író, pl. csak mint felnőtt fiatalember tanult meg magyarul, hogy ezen a nyelven írhasson)...

Bukarestbe; Berlin és Budapest közt, 1931. jan. 10-én

Liszt-problémák

Négy kérdést tűztem ki vizsgálat tárgyául: négy olyan kérdést, amely minket Liszt Ferencsel és élete művével kapcsolatban különösen érdekelhet.

Az első kérdés arra vonatkozik, vajon mennyire érti meg a mai nemzedék Liszt szerzeményeit, mit szeret közülük jobban, mit kevésbé.

25 évvel ezelőtt cikket közöltem egy folyóiratban „Liszt zenéje és a mai közönség” címmel; ebben megpróbáltam erre a kérdésre feleletet adni, az akkori közönség magatartását vizsgálva. Arra az elszomorító eredményre jutottam, hogy az akkori zenebarátok és átlagzenészek bizony kizárólag Lisztnek csak aránylag kisebb jelentőségű, inkább csak külső csillogású műveit fogadták el és kedvelték, a legbecesebbeket, a csodálatosan jövőbe mutatókat visszautasították, nem szerették, nem kellett nekik.

Azóta ugyan sokat javult a helyzet, de még mindig nem tartunk ott, ahol lehetne és kellene. Ezért újból és újból, még ma is elénk tolul az a kérdés, vajon miért kedvelik még mindig elsősorban a kisebb fontosságú, de fülkápáztató Liszt-műveket, és miért riadnak vissza az értékesebb, de kevésbé csillogó művektől.

A kérdés első felére könnyű válaszolni: az átlagzenész és az átlagközönség sose a lényegét, mindig csak a külsőt látja. Ha a külső eléggé mutatós, elfogadja és megbocsátja, sőt észre sem veszi magának a megejtő külsőnek esetleges fogyatkozásait. – A kérdés második felére, ti. arra, hogy miért áll az emberek zöme annyira idegenül Lisztnek legjelentékenyebb műveivel szemben, már nem olyan egyszerű a válaszadás. Itt már a műveknek stíluskritikai és esztétikai megvilágítására van szükségünk...

A Liszt kora előtti és Liszt korabeli nagy zeneszerzők közül egy sem volt, aki annyira engedett volna a legkülönbélebb, a legkülönbözőbb, a legheterogénebb hatásoknak, mint Liszt.

Minden zeneszerző, legyen bár a legnagyobb is, bizonyos már meglevőből, egyféléből vagy több rokonféléből indul ki. Ebből jut el egyike – az újító – fokozatosan olyan új helyekre, amelyek szinte alig emlékeztetnek a kiindulópontokra; másika – a nagy összefoglaló – az előtte megvoltakat fejleszti ki addig soha nem látott és el nem képzelt egységgé. Liszt azonban nem indult ki egyféléből, nem olvasztott magába több rokonféléket, hanem átadta magát a legellentétebb, szinte összeolvaszthatatlannak látszó elemek befolyásának...

Legelőször is azt kell mondanunk: amihez Liszt hozzányúlt – legyen az akár magyar műdal vagy népdal, akár olasz ária, akár más egyéb – azt úgy átgyúrta, arra annyira rányomta saját egyéniségének bélyegét, hogy mintegy saját tulajdona lett belőle. Amit ő ezekből az idegen elemekből teremtett, az félreismerhetetlenül Liszt-zene lett. Ami azonban még fontosabb: annyi csakis sajátmagából merített elemmel társította össze az idegen származásúakat, hogy nem vonhatjuk kétségbe egy művében sem teremtő erejének nagyságát. Szinte azt lehetne mondani, hogy eklektikus volt a szó l e g j o b b értelmében: olyan, aki sok mindent vesz át idegenből, de – még többet ad hozzá a magáéból...

Annak a részletes kifejtése, hogy mi az a nagy jelentőségű új, amit Liszt műveiben a világnak adományozott, túl messzire vezetne. Lehetne itt merész harmóniai fordulatok, modulációs kitérések egész seregére hivatkozni, mint pl. a két egymástól legmesszebb eső hangnemnek minden átmenet nélkül történő egymással való szembeállítás, és még sok egyébre, ami túl sok terminus technicus felsorolását kívánná meg. De mindez csak részletekre vonatkozik. A részletekben felvillanó újszerűségeknél fontosabb az a tökéletesen új, minden addigitól eltérő tartalmi elgondolás, amely a főbb művekben, pl. a zongora-sonátájában vagy a Faust-szimfónia két szélső tételében megnyilatkozik, és aminek következtében ezek a művek a XIX. század legkimagaslóbb zenei alkotásai közé tartoznak. Formailag Liszt, bár nem szakít teljesen a hagyományokkal, szintén sok újszerűt teremtett. ...

Most áttérhetünk a második kérdésre: milyen hatással volt Liszt zenéje a zeneművészet további alakulására.

Egyszer valahol azt írtam: „úgy érzem, Lisztnek jelentősége a zene továbbfejlődésére nagyobb, mint Wagneré”. És még ma is fenntartom ezt az állítást. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy Liszt nagyobb zeneszerző volt, mint Wagner. Hiszen Wagner műveiben nagyobb formai tökéletességet, gazdagabb kifejezési skálát, stílusban nagyobb egységességet találunk. És mégis – Liszt művei termékenyítőbben hatottak az utána következő nemzedékre, mint Wagneréi. Ne vezessen senkit félre a Wagner-utánpótlás nagy tömege. Wagner annyira tökéletesen oldotta meg feladatát teljes egészében és minden részletében, hogy őt már szinte csak szolgáló utánozni lehetett, de tőle továbbfejlesztésre ösztönzést kapni alig. Márpedig mindenfajta utánpótlás – terméketlen, holt dolog. Liszt ellenben annyi újszerű lehetőséget pendített meg műveiben anélkül, hogy ezeket saját maga a végsőkig kimerítette

volna, hogy hasonlíthatatlanul nagyobb ösztönzést kaphattunk tőle, mint Wagnertől...

A harmadik kérdés Lisztnek híres, a cigányzenéről írt könyvével kapcsolatos.

Ma már mindnyájan tudjuk, hogy ennek a könyvnek teljesen téves az a megállapítása, amely szerint az, amit a cigánymuzsikások Magyarországon játszanak, sőt maga a magyar parasztzene is, cigány eredetű zene. Mindnyájan tudjuk, kétségbevonhatatlanul meggyőző bizonyítékok alapján tudjuk, hogy ez a zene magyar eredetű. További bizonyításra kár volna akár egy szót is vesztegetni. Amit azonban ezzel a kérdéssel kapcsolatban meg kell vizsgálnunk, az a következő: mennyiben hibáztathatjuk Liszt Ferencet ezért a tévedéséért.

Nekem az a meggyőződés, hogy magát Lisztet csak részben hibáztathatjuk. Az egész ún. cigányzene-kérdés tulajdonképpen a zenefolklor-kutatás területére tartozik. Márpedig akkoriban z e n e f o l k l ó r mint rendszeres tudományág nem is volt; még csak sejtelve sem volt senkinek arról, hogy a körébe vágó kérdések vizsgálata tudományos módszerekkel, minél bővebb tapasztalati tények gyűjtésével történő fárasztó munkát kíván meg. Liszt Ferenc korából, illetve magából Liszt Ferencből hiányzott minden lényeges feltétel ahhoz, hogy valamennyire is tisztán láthasson ebben a kérdésben. Hiszen akkor a népművészetről alkotott fogalmak voltak a legkezdetlegesebbek, illetve teljesen hamisak voltak. Az embereknek sejtelmük sem volt arról, hogy a népi művészet megnyilatkozásának módja eredeti állapotában k o l l e k t í v; sejtelmük sem volt a népi művészetnek szociális szerepéről. Kölcsönhatások módjáról, lehetőségéről, jelentőségéről akkor mit sem tudtak. Ez az oka annak, hogy még egy Liszt Ferenc sem láthatott tisztán a zenefolklor körébe vágó semmiféle kérdésben, annál kevésbé olyan bonyolult részletkérdésben, mint amilyen az ún. cigányzene eredetének kérdése...

Kiderül, hogy a klasszikus egyszerűségű parasztdallamok nem érdekelték (ha ugyan egyáltalában volt módjában ezeknek legszebbjéből valamit is hallania). És ebben megint csak korát, a XIX. századot hibáztathatjuk.

Liszt Ferencet, mint annyi más kortársát, jobban megragadta a sallangos díszítés, a pompa és a kápráztató cifraság, mint a teljesen sallangmentes, tárgyilagos egyszerűség. Evvel magyarázható, hogy sokszorta fölébe helyezi a pompázó, túlzúfolt, és rapszodikus cigánymuzsikálást a paraszti előadásnak...

Bátran kijelenthetem, hogy a székely megyék kivételével sehol az úriosztály részéről akkora nemtörődömséget, sőt megvetést a parasztság zenéje iránt nem láttam, mint a magyar vidéken. Hogy mi lehet ennek az oka, annak kutatása nem az én feladatomban. Azonban biztosra vehető, hogy nálunk ez a határtalan ellenszenv nem keletkezett pont a XX. század elején, hanem nyilván megvolt már jóval előbb is. Elképzelhető mármint, mi lehetett az eredménye annak, ha egy tapasztalatokkal nem rendelkező kutató vágyó ilyen ellenséges, vagy legjobb esetben közömbös kalauzt kapott útbaigazítónak. Ugyan milyen körülmények közt is hallhatott Liszt magyar parasztokat énekelni, muzsikálni? Nyilván az úri kastélyokba felrendelt emberek lehettek az ő énekesei, akiket uraik úri parancsszóval akartak nótázásra bírni. Márpedig ennél kevésbé alkalmas helyzet népzenei vizsgálódásra nem is képzelhető el. Még jóval kedvezőbb körülmények közt is hányszor történt meg gyűjtési munkám közben, hogy kezdetben a parasztok uraknak tetsző úri nótát igyekeztek énekelni; csak nagy nehezen lehetett velük megértetni, hogy valami egészen mást akarok tőlük, valami olyat, amiről ők tapasztalatból tudták vagy ösztönösen érezték, hogy azt az urak lenézik, megvetik. A sokkal kedvezőtlenebb helyzetben levő Liszt ugyan mi mást kaphatott a parasztoktól, mint uraktól jól-rosszul ellesett értéktelen holmit, legjobb esetben „Szeretnék szántani”-szerű nótákat...

Csak röviden akarok foglalkozni az utolsó kérdéssel: milyen joggal tekinthetjük Liszt Ferencet magyarnak. Előre kell bocsátanom, hogy ez a kérdés művészi, esztétikai szempontból teljesen mellékes, mert aki igazán nagyot tudott alkotni, azt egyformán tisztelet illeti az egész világ részéről, a k á r m i f é l e s z á r m a z á s ú l e g y e n i s. Súlyja ennek a kérdésnek csakis érzelmi, történelmi vagy politikai szempontból van.

Ha Liszt Ferenc származását faji szempontból vizsgáljuk, nem sok eredményre jutunk. Anyja ausztriai német; hogy apjának családja magyar, német vagy talán szláv eredetű-e, az okmányyszerűleg, úgy látszik, nem deríthető ki. Azonban alapjában véve ennek a kérdésnek feszegetése nem fontos, hiszen még a nyugat-európai nagy népeknek nagy embereinél is hány példáját látjuk a fajilag idegen származásnak. Hát még itt nálunk, Kelet-Európában, ahol akkora a faji keveredés, mint Európában sehol másutt! Liszt Ferenc az akkori Magyarország területén, tehát mindenestre magyar állampolgárnak

született: ezt a megmásíthatatlan tényt fogadjuk el kiindulópontnak...

Nyilvánvaló: ha valaki amellett kardoskodik, hogy Liszt nem magyar, akkor az kénytelen volna őt hazátlan nemzetközinek nyilvánítani. Mit mond azonban ezzel szemben maga a legilletékesebb személy, maga Liszt?

Köztudomású, hogy Liszt magát mindenkor, Magyarország jó sorsában éppúgy, mint balsorsában, állhatatosan magyarnak vallja. Márpedig egy ilyen nagy művészi jelenségnek, mint amilyen Liszt volt, kijár a világ minden részéről, hogy ebbeli akaratát tudomásul vegyék, annak ne mondjanak ellent. Annál kevésbé, mert nincs is megfelelő tárgyi bizonyíték ellentmondásra. Liszt Ferenc magyarnak mondta magát: mindenkinek, magyarnak, nem magyarnak egyaránt, kötelessége ezt a kijelentést tudomásul venni és abba belenyugodni.

Azonban... vannak zenei közéletünkben nagy szerepet játszó, köztekintélynek örvendő férfiak, akik minden értékes újnak, ami a magyar zenében Liszt kora óta történt, ellenségei és legkonokabb tagadói. Akik a Liszt-hagyományok igazi követőinek, amennyire tőlük telik, kerékkötői. Akik akár mint szerzők, akár mint írók, egész életük folyamán Liszt művészi elveinek legnagyobb megcsúfolói. Akik mindezeknek ellenére az ünneplő táborban farizeus módon hódolnak egy olyan művész emlékének, akinek egész élete folyása, egész működése, minden tette szöges ellentétben van az övékével. Ha valakinek, akkor ezeknek nincs joguk Liszt nevét ajkukra venni, legkevésbé pedig Liszt magyar voltára hivatkozni, magyar voltával hivalkodni!

1936

Csáth Géza: Liszt Ferenc

Az ünnepek előestéjén vagyunk. Nem tudjuk még, hogy hogyan fognak végződni, mit hoznak.

Mit kellene hozniok?

Azt, hogy Liszt Ferenc csodálatos egyénisége, amely eddig csak egy monstruózus, háromszoros életnagyságú, dicsőséges, de hiányos, sőt groteszk, ködös sziluett formájában élt a magyar köztudatban – most a maga plasztikus tökélyében, tisztaságában, teljességében és igazságában kerüljön oda. Egy optikai csoda tanúivá leszünk. A köd el fog oszlani, és az ő alakja ahelyett, hogy megkisebbednék, még nagyobbá lesz. Azt szeretném, ha ez az ünnep nem a zongora-virtuóz, hanem a zeneszerző és a nemes, nagy ember ünnepévé fejlődne.

Liszt egyéniségét mindannyian másképp, másnak ismerjük. Gyermekkoromban először a négykézre írt *Roham-indulóját* hallottam. Rajongtam érte. Később a *Rapszódiait*. Ezeket ellenszenvesnek találtam. Ismét később a dalai elkábítottak, fölizgattak. Még akkor Wagnerről semmit se tudtam. Ugy éreztem, hogy Schubert, Schumann dalai ezekhez képest gyenge és főképp érdektelen alkotások. Ezt a merőben igazságtalan ítéletet menti a tizenöt éves ember vágyakozása az új és sose hallott után. Az átíratait, amelyeket már a fővárosi hangversenyeken ismertem meg, nem szerettem. Bosszankodnom kellett, hogy Sauernek és másoknak lehetővé tette, hogy Strauss János és Verdi zenéjét bármikor feltalálhassák. Azután hallottam csak a h-moll szonátáját.

Ez a csodálatos és monstruózus mű a helyes ítélet kulcsát adta meg számomra. Most már tisztán láttam. És azt hiszem, hogy ez a vélemény már objektíve is helyes, amennyiben – mint gondolom – megegyezik minden zenéhez értő, felnőtt ember ítéletével, akinek általában van hozzá fantáziája, hogy egy művészt a munkái alapján megérezzen, annak az életét átélje, átszenvedje és szeresse.

Ha azt kéne elmondanom, hogy kinek és hogyan látom Lisztet, akkor a mester egyik mondásából indulnék ki: „*Bewunderung* ist eine der edelsten Regungen der Seele, am entferntesten dem Egoismus.“ (A csodálkozás a lélek legnemesebb működése, mert az egoizmustól a legtávolabb áll.)

Aki ezt a nagyszerű pszichológiai igazságot észrevette, és ilyen bámulatos egyszerűséggel ki tudta fejezni, az bizonyára gyermeket, naiv – csodálkozó – lélek, tehát igazi művész, igazi tudós, önzetlen, nemes ember volt. Önzetlen ember! – tulajdonképpen szintén önző ember. Mert olyan lelki berendezése van, hogy számára a mások öröme külön nagy örömet jelent. Ezért törekszik rá, hogy jót tegyen. Minden igazi művész ilyen sajtószerű lelki berendezésű, típusosan önzetlen lény. Mert a kifejezésre való törekvésben már benne van a cél, hogy a közönségnek örömet, élvezetet szerezzen.

A művészi teremtés alapja szintén a *csodálkozás*. A psziché meghiúsult remegése, átizzása az impressziók alatt. A élet átértésének gyönyöre ez. Semmit sem kapunk vele, és mégis végtelenül gazdagodunk általa. Tulajdonképp soha másképp igazi műalkotás nem keletkezett, mint hogy egy ember, a művész, elcsodálkozott az életen, annak valamiféle összefüggésén, alakulásán. Liszt művészetére azonban speciálisan jellemző a csodálkozás őszinte, hatalmas, naiv és gyermekes érzése. Ez a pszichológiai momentum az, amellyel magyarázni tudom egész életét és művészetét, Wagner munkái iránti rajongását. Azt, hogy hogyan tudott Mozartból, Beethovenból éppúgy, mint Straussból, Verdiből és Donizettiből átiratokat csinálni. Mert mindaz, amit a művészetben és természetben látott, hallott, olyan mély és tiszta benyomást tett rá, hogy a bámulatát rögtön demonstrálni és kifejezni kívánta. Eszköze volt a zene és a toll. Komponált, írt, átírt, zongorázott, dirigált, tanított. Ez a hatféle munka azonban nála – nála! – teljesen azonos lelki működés variánsa volt. A tanításban épp oly nagy, mint a komponálásban, mert a lelkének az alapműködése, a csodálkozás, mindegyik esetben egyenlően magas értékű életműködés, egyenlően intenzív, energikus, nagy hőfokú, pszichikus munka. A szép és finom nők iránti férfias vonzalmában is megtaláljuk ezt a monumentális művészi vonást. Viszonyaiban tökéletesen átérzi, átérti, magába szíjja a nőinek szépségét, báját, egyéniségét.

A Biblia olvasása, a szentek csodái, szintén extázisba ejtik. Elbájolja a Szent Ferenc legendája, aki az Írás szerint a madaraknak prédikált, továbbá az Úr kegyelméből a víz színén járt. A lélek megilletődése a zongorára írt hasonló című legendákban élte ki magát. Hisz a csodákban, az élet szépségében, hisz a túlvilágban, mert semmit sem vet el magától, ami boldogítani tudja. Innen lehet megérteni, hogy miért vágyott pappá lenni, és miért hordta az egyház fekete talárját. Wittgenstein hercegnő vonakodik vele házasságra lépni. A sértett lélek a hithez fordul vigasztalásért, és teljes mértékben helyreállítja „biztos” egyensúlyát. Az ő intenzíven szenzuális, fantasztikus lelkében mindaz, amire vágyott, már valósággá emelkedett. Minden képessége hiányzott rá, hogy elrontsa a mások örömeit, a magáét sem rontotta el. Kellemes és nagyszerű érzés volt neki öregségére teljes erejéből hinni az üdvözülésben, az aszkézisben, mikor is ez már szebbnek és csodálatosabbnak tűnt fel, mint a szerelem pogány gyönyörűségei – átengedte hát magát a primér indulatoknak: imádkozott és papi ruhát öltött. Gyermek volt.

Csak ilyen gyermeket psziché lehetett képes arra az egész zenetörténelemben példátlan propagatív munkára, amelyet a félreismert vagy még nem méltányolt kortársak művészetének érdekében végzett (Berlioz, Wagner). A művészi féltékenység ismeretlen érzés volt számára. Nem, mert nagy volt, hiszen a nagyság nem mentesít ettől, hanem mert az életet a maga egészében megértette és ismerte. Tudta, hogy mindannyian csak apró részek vagyunk a természet óriási csodaépületében. El tudta viselni, sőt szeretni tudta azt az igazságot, hogy a világon végtelen, végtelen sok ember él.

A fantáziájában élő világ szerves összefüggésben állt, sőt azonos volt a valódi világgal, amelyet, mint Leibniz filozófus, nyilván a létező világok legjobbjának tartott. Ezért nem voltak terhére az emberek. Duzzadt az életerőtől, a létezés örömétől. Csak így lehet magyarázni, hogy a drága idejéből olyan sokat juttatott másoknak és különösen a tanítványainak. Nem hasonlított azokhoz a művészekhez, akik, mint az örültek az ő fixa ideájukkal elbújnak a szobáikba, és meg akarják marni azt, aki háborgatja őket a magányukban, az alkotásban, az álmokban. Nem volt szüksége rá, mert nála az álom és ébrenlét között nem volt különbség. A legszerencsésebb lelki organizmus volt az övé, amelyet művész csak kívánhat magának. Mert csak ilyenekkel lehet átélni a művészet – a megérzés és a kifejezés – gyönyöreit anélkül, hogy egyúttal az álmok és teremtés szenvedéseit is el kellene viselni.

Pompásan jellemzi őt az, amit az 1838-as nagy árvíz hírére egy francia barátjának írt. „Lelkesedéssel vallom, hogy én is a régi magyar faj szülőte vagyok. Oh! én drága távoli hazám, ismeretlen barátaim, nagy, szent családom, fájdalmas vészkiáltása szívem gyökeréig hatott, és megszágyonyulva hajtom le a fejemet, hogy ily sokáig nem gondoltam veled.” Ennek a felkiáltásnak szeretetreméltósága, naivitása és eleganciája elbájoló. Milyen öntudatlanul és meleg odaadással adja át magát az érzéseknek, mennyire

gyönyörködik bennük, a helyzetben, az önvádolás édes fájdalmában és a kifejezés szépségében!
Gyermek volt.

Ha az arcképeit nézem, leginkább a Deveria-féle rajz az, amelyet sokatmondónak találok. Itt még 21 éves volt csak. Lányos arc, de a mozdulat éber és energikus, és a szemek nem ábrándozóak. A 27 éves kori képen a tekintet már egészében éles, és a fej tartása is már a végleges kemény, öntudatos. Ugyanaz, ami a Lenbach-féle portrékon, amelyek őt fehér hajjal, merev, hallgató ajkakkal ábrázolják. A szem azonban még itt is kutat, figyel, csodálkozik, mintegy hírül adva, hogy a tulajdonosa mindvégig nem szűnt meg érdeklődni a világ, az élet iránt, amelyet csodálatosnak látott, s amelynek csodálatosságát csodálatos tökélyel fejezte ki.

1911

Ballai László: Vékony Ildikó

A cimbalom mint szólóhangszer csak lassanként hódította meg a klasszikus zenei koncertpódiumokat. Ennek a folyamatnak mint epizodista személyesen is részese lehettem. Amatőr csellistaként az ELTE kamarazenekarában 1979 és 1981 között nem egyszer kísérhettem – a Bach hegedűversenyeit cimbalmon megszólaltató – azóta jelentős karriert befutott művészeket. Így hát 1985-ben igen nagy érdeklődéssel néztem meg egy dokumentumfilmet Rácz Aladáról, a cimbalom Liszt Ferencéről. Szájtátva figyeltem. Oly ritkán látni egy tiszta embert. Ittam minden szavát. De amikor megszólaltatta a hangszerét – amelyet ő fejlesztett tovább –, soha nem hallott csodában volt részem. Zongoristáknál beszélnek összetéveszthetetlenül egyéni billentésről De hát minden zongorista billent. A cimbalmosok vattázott verővel szólaltatják meg hangszerüket. Kollégáitól eltérően Rácz Aladár azonban nem verte, hanem simogatta a cimbalmot. Olyan lágy hangzást csalogatott ki belőle, amelyet addig ezen a hangszeren lehetetlennek tartottam. Ez követően, ha a 3. műsorban, majd a Bartók rádióban cimbalommuzsikát hallottam, rögtön tudtam, hogy Rácz Aladár játszik-e vagy sem.

Úgy húsz évvel később egy alkalommal zavarba jöttem. Ugyanazokat az éteri hangokat hallottam, amelyeket csak Rácz Aladár tudott felszárnyaltatni a cimbalomról, de kortárs mű szólt. Feszülten figyeltem, és vártam az előadó nevét: Vékony Ildikó. Ujjongva ismételtam ezt a nevet, és ujjongva vártam a csodákat, amelyek a keze alatt születnek. Két esztendeje Hegedűs Gönczy Katalinnak, kiváló zongoraművész barátnőmnek is megemlítettem, hogy Rácz Aladár után újabb géniusza született a cimbalomművészetnek. Katalin szomorúan nézett rám. „Ildikó halott – mondta – meghalt egy sziklamászó túrán.”

Százévenként, ha születik ilyen művész.

„Amikor ma Bachot vagy Mozartot játszunk, akkor abban benne lesz Cage és Dukay is, vagyis mindaz, ami azóta született – írja Vékony Ildikó. – Az évszázadok során kitért a hangok világa, de mégis van, ami állandó: az emberi lélek igénye a zene nyelvére, ami semmilyen más kommunikációs eszközzel nem pótolható. Nekem valahogy a zenében való lét azt az állapotot juttatja eszembe, amikor »setétség vala a mélység színén, és az Isten Lelke lebeg vala a vizek felett«.

Ez a varázslat, amelynek hullámai engem megérintettek, sokkal korábban kezdődött, talán egy genfi mulatóban, az 1914-es évben, ahol akkoriban egy cigányvirtuóz, Rácz Aladár cimbalmozott. Ki is volt ő? »Engem mindig minden érdekelt – írta később magáról. – Soha nem vagyok semmivel se megelégedve. Mindig többet akarok. Kísérletezem, újat keresek. Lehet, hogy így lettem cimbalomművész.« Ansermet és Stravinsky közvetítésével találkozott a klasszikus zenével; a varázslat elkezdődött és hangszerével otthonára lelt. Az 1950-es években mint a budapesti Zeneakadémia tanára, Gerencsér Ferencnek és

Szalai Józsefnek adta tovább a cimbalom iránt érzett elkötelezettségét. Tíz év múlva már Gerencsér tanított a Konziban és a Főiskolán, ő varázsolta el Szeverényi Ilonát, aki később művészetének és életének hű társa lett.”

Gerencsérné Szeverényi Ilona szolfézst és cimbalmot tanított Vékony Ildikónak a budapesti VIII. kerületi zeneiskolában. A mester médium, lángtól lángig vezet.

„Futok az erdőben, és része vagyok a világnak – írja Vékony Ildikó. – Próbálom megtalálni a mozgás természetességét, ahogy a lovaktól látom: nincs légszomj, nincs fáradtság, fájdalom sincs, csak rugalmasság. Nincs feladat, csak élet, és álmaink karnyújtásnyira vannak tőlünk.”

Vékony Ildikó két esztendeje távozott közülünk.

Kapcsolat

Impresszum

Alapító szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu